

שבע רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב מרדכי
אבן-ישראל שטיינזלץ

**

חזק ונתחזק בעד עמו

הקדמה

אחים אהובים ויקרים בכל מקום שהנכם

גיליון זה לוקט ונערך באחת השעות הקשות לכלל ישראל בזמנים האחרונים. העולם כל כך חשוך, כאב שאין לו קצה ומציאות שבורה לרסיסי רסיסים. בתוך המצב הזה אנחנו עומדים יחד ונדרשים בעת ובעונה אחת: לבכות ולהתחזק, להתפלל ולהילחם, לשתוק ולעודד, לזעוק ולהתמלא עיזוז וגבורה, לקבל את שברון לב ולהתאמץ להיות בישוב הדעת, בחיות ובשמחה ולמלא את תפקידנו על הצד הטוב ביותר, כל אחד במקומו. זו שעה קשה אבל גם שעה גדולה, שעה של התעוררות פרטית וכללית. הרב עדין אמר לא פעם שהוא שומר את מעט האמונה שיש לו לדברים החשובים באמת. אנחנו נמצאים כעת בתחום של הדברים החשובים באמת ואנחנו צריכים להאמין בקב"ה, להאמין בעם ישראל ובנצח ישראל, להאמין ביכולת שלנו לשנות, לרפא ולתקן את המציאות.

לקט הדברים שבגיליון נאמרו על ידי הרב במקומות שונים ובזמנים שונים. מדברים שנאמרו אחרי בשלהי מלחמת יום כיפור, דרך דברי שנאמרו בשנות האינתיפאדה ועד לדברים שנאמרו בעת חטיפת הנערים. קולו של הרב, מילות העידוד והחכמה שלו, כל כך חסרים לנו במצבים כאלו עם זאת אין כאן כל יומרה לבוא ולומר "מה היה הרב אומר" במצב המסויים שבו

אנחנו נמצאים. כוונתנו אינה אלא להציע בפניכם מקצת מן הדברים שאמר הרב שנוגעים בצדדים שונים של המצב, על מנת שכל אחד יוכל לבחור את מה שמתאים לנפשו, לנפשו ולתפקידו בימים אלה.

הגילון מוקדש להצלחת כלל ישראל, חיילים, כוחות הביטחון וההצלה וכל המסייעים לבטחון עם ישראל. יהי רצון שיקויים בנו במהרה "שמחינו כימות עיניתנו שנות ראינו רעה" וגזכה לראות מהר מהר בנחמה ובגאולה שלמה.

לחיים יהודים!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי ודוד מנוביץ'

למידע אודות הפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: עיצובי שיר' 052-8954475

הגילון מוקדש להצלחת כלל ישראל, חיילים, כוחות הביטחון וההצלה וכל המסייעים לבטחון עם ישראל

תוכן עניינים

תפילות

- 6.....תפילה לישועת העם.....
- 7.....ארבעה פרקי תהלים מבוארים.....

דברי חיזוק

- 14.....להיאחז בחיים - מתוך שיחת חיזוק.....
- 17.....גבורה - נאום מימי האינתפיאדה.....

עבודת ה' בימי מצוקה:

- 21.....הפרופסור מהאניפולי - מתוך שיחת חיזוק.....
- 23.....כאב של כל עם ישראל - שיחה בעת חטיפת הנערים הי"ד.....

לאחדות כל ישראל:

- 30.....הבן יקיר לי אפרים - נאום מ1997.....
- 33.....כי עליך הורגנו - מאמר מ1973.....
- 42.....הארץ בה צומחות החומות - רשימה.....

אל מול האובדן:

- 46.....בלע המוות לנצח.....

סיום:

- 50.....טפח מהקרקע - סיפור.....

תפילה

מאת הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ זצ"ל

רבון העולמים, אב הרחמים, אדון המשפט:

רחם והושיע את בניך היושבים בארצך ישראל, הצילם מחרב אויב, פדם ממוות, הגן עליהם מן הסכנה, סוך עליהם מפני האימה.

שלח נא אורך להאיר את הלב הנשבר של יתומים ויתומות, של אבות ואימהות שכולים, של נשים בוכיות ואחים נאנקים, של ידידי נפש שאיבדו את הקרוב להם. שלח רפואה שלמה לפצועים ולנפגעים, ותן עוז ועוצמה, תקוה ותוחלת לעמך ולארצך.

אלהי המשפט נקום נקמתנו מן הרוצחים השפלים, ממשלחיהם ומסיתיהם, מעוזריהם וממנהיגיהם, הענש את שונאינו לשווא, את צוררנו ומסטינינו בכל העולם, סכל את מזימותיהם לאבדנו, הודע בגויים לעינינו כי אתה תקום דם עבדיך השפוך.

רבון העולמים, תבן תבונה לעמים להסיר מלבם איבת שקר מורשתית, שלח אור בינתך בלב המאמינים לדברי שקר, האר את עיני התמימים השומעים לעלילות שווא, שלח רוח צדק ומשפט בעולמך, סייע לבני האדם לבנות ולנטוע, לעזור לסובלים באמת, ליישר דרכי עולם.

אב הרחמים הנאמן בבריתו, כבר הגיעה העת שתשלח לעולמך בשורת ישע וגאולה, לנחם את ילדיך כולם. לתת להם עת שלום וברכה, אור ושמחה.

תהלים

עם ביאור של הרב

תהלים ס

לְמִנְצַחַת עַל שׁוֹשַׁן עֵדוּת: המזמור הזה, שכנראה נכתב גם הוא על פי לחץ ישן כלשהו, הוא מזמור תהילה. המזמור חובר אחרי ניצחונות בקרבות גדולים, שאולי עדיין לא הגיעו לכלל סיום מוחלט, סיומם האחרון, אבל הם בפירוש מחייבים תהילה. ומן הסתם, אף על פי שהוא מְכַתֵּם לְדָוִד לְלַמֵּד, שנוסף על דברי התפילה יש בו גם עניינים המלמדים על מה שקרה בעבר. הוא נכתב בְּהִצְאוֹתוֹ - בזמן שדוד התקיף מקומות רחוקים, כגון: אֶת אֲרָם נְהָרִים, שהוא קצה הגבול הצפוני של ממלכת דוד, וְאֶת אֲרָם צוֹבָה, שגם היא בצפון הרחוק של ארץ ישראל, ובאותו זמן - וַיֵּשֶׁב יוֹאָב וַיָּךְ אֶת אָדוֹם בְּגֵיאַ מְלַח - ככל הנראה מקום לא רחוק מים המלח - שְׁנַיִם עָשָׂר אָלֶף. כלומר: באותו הזמן התנהלו שתי מלחמות קשות שדוד ושרי הצבא שלו הצליחו לנצח בהן, ומזמור זה יש בו דברי תודה, שבח וזיכרון.

אֱלֹקִים, בעבר, בשעות צרה, נדמה היה לנו שִׁזְנַחְתָּנוּ, ואף יותר מכך: פָּרַצְתָּנוּ, עשית בנו פרצים וחורים, אֲנַפְתָּ, כעסת, אבל בסוף תִּשׁוּבָב לָנוּ - תחזירנו, תחיייה אותנו. קודם, הִרְעַשְׁתָּה אֶת הָאָרֶץ, פָּצַמְתָּה, שברת אותה לשברים. רָפָה - רפא - שְׁבַרְיָה, כִּי מָטָה - כי היא התמוטטה, כעת צריך לחבר את שבריה. קודם הִרְאִיתָ עֲמָךְ יַד קָשָׁה, הלכת אתנו בדרך קשה, ואף הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תְּרַעֲלָה; שכן השנים שלפני ניצחונותיו של דוד היו שנים של מפלות ולחצים מכל צד. אך כעת אתה גַּתְתָּה לִירְאֵיךָ צַס לְהִתְנוּסָס, דגל שנוכל להניף אותו מתוך גאווה ושמחת

ניצחון, מַפְנֵי קָשִׁיט - שפירושו, כנראה, מפני שאתה שומר את האמת, שאתה שומר את הבטחתך עתיקת היומין, סְלָה. לְמַעַן יִחְלְצוּן יְדִידֶיךָ - עמך ישראל - הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֵינַי. וכאן בא תיאור דרך הניצחון: אֱלֹקִים דָּבַר בְּקֶדְשׁוֹ, וכאילו העביר לי מסר או הודעה על כך שאני הולך לקראת ניצחונות; ואז אֶעֱלֶזָה, אֶחְלָקָה שְׁכֶם וְעִמָּךְ סְפוֹת אֲמַדָּד. עד אז היה אזור זה רק בחלקו בשלטון ישראל, ושימש מקום מגוריהם ומבצרם של גויים במשך שנים רבות; אבל כעת הוכנע האויב הקרוב הזה לחלוטין, ודוד המלך יכול לחלק את העיר הכבושה ואת העמק שלידה. והוא הצליח להגיע להישג זה מפני שכל עם ישראל מאוחד עכשיו תחת שלטונו. לִי - עבורי, בשבילי, גם גִּלְעָד וְלִי גם מִנְשֵׁה, שהוא השבט ששוכן בגלעד ומסביב לו, וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי, יְהוּדָה הוא מְחַקְקִי, זה שקובע חוקים. אבל כעת נמצאים כאן כל השבטים, גם אלה שקודם לכן היו ביחסים לא ידידותיים אלה עם אלה, ולכן יכול ישראל לנצח. מוֹאָב סִיר רַחֲצִי - זה ביטוי מפורש של ביזיון: מואב נעשה בשבילי סיר שאני רוחץ בו את רגליי. עַל אֲדוֹם אֲשַׁלֵּיךְ נַעֲלִי - שבכל המזרח זהו ביטוי של השפלה חמורה, עָלַי פְּלִשְׁתֵּי הַתְּרוּעָעִי - במובן של שבירה. מִי יוֹבְלֵנִי לַעִיר, שכשאני מגיע אליה אני מציב עליה מצור, מִי נַחֲנִי עַד אֲדוֹם? הֲלֹא אֲתָה, אֱלֹקִים, שפעם זָנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא, אֱלֹקִים, בְּצַבָּאוֹתֵינוּ, עכשיו, כשאתה בעזרנו, הֲבֵה לָנוּ עֲזָרַת מִצָּר, וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם. אם אתה תעזור לנו, אין אנו זקוקים לתשועה אחרת. בְּאֱלֹקִים נַעֲשֵׂה חֵיל וְהוּא יְבוֹס, ישבור וימוטט, את צָרֵינוּ.

תהלים פג

המזמור הזה הוא מזמור תפילה אשר נכתב בזמן שנראה שכל העמים מסביב עולים למלחמה על ישראל. מתוך דברי המזמור נראה שהוא שייך לדור קדום למדי, עוד לפני ניצחונותיו של דוד המלך. שִׁיר מְזֻמָּר לְאַסָּף. אֱלֹקִים, אֵל דְּמִי לָךְ, אני מבקש שתעשה משהו, שתפעל, אֵל תַּהַרְשֵׁ - אל תחריש - וְאֵל תִּשְׁקֹט, אֵל, פִּי אם אתה

מחריש - הַהָה, הרי, אוֹיְבֵיךָ יִהְיֶינָה, מרימים קול, וּמִשְׁנֵאָיִךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ,
מתרוממים. עַל עֲמֻךָ יַעֲרִימוּ סוּד, הם מתאספים, דנים ומנסים למצוא
דרך להערים על עמך, וַיִּתְּעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ, הם מתכוננים לעשות
משהו כנגדנו ולהשמיד הן את הדברים הנראים לעין והן את הדברים
הנסתרים. והתכנית שלהם איננה מלחמה פשוטה אלא מלחמת שמד.
אָמְרוּ: 'לָכוּ וְנִכְהִידֵם מִגּוֹי, נשמיד אותם כך שלא יהיו עוד בגדר עם,
וְלֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד'. פִּי נֹעֲצוּ לֵב יַחְדָּו, הם התייעצו בלב אחד,
באחדות, עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ, כי בסופו של דבר המלחמה נגד ישראל
היא מלחמה נגד אלוקי ישראל. ואותם אויבים כוללים את כולם: אֱהֲלֵי
אֲדוּם וַיִּשְׁמַעְאֵלִים, מוֹאָב וְהַגְּרִים - בני הגר, כלומר: ערבים אחרים, וכן
גַּבְל, שהייתה ממלכה קטנה מצפון לישראל, וְעַמּוֹן וְעַמְלֶק, פְּלִשְׁתֵּי עַם
יִשְׂבֵּי צוּר. גַּם אֲשִׁיר גְּלוּה עִמָּם, למרות שהוא מרוחק מארץ ישראל, הָיוּ
זְרוּעַ לְבְנֵי לוֹט סְלָה, הם תומכים בבני לוט, המואבים והעמונים, אשר
הם יוזמי המלחמה. וכאן באה תפילה: עֲשֵׂה לָהֶם כְּמוֹ שַׁעֲשִׂית לְמִדְיָן,
שהובסו ופוזרו בידי גדעון, וכמו שעשית לְסִיסְרָא, כִּיבִין בְּנֵהַל קִישׁוֹן,
אשר שניהם נִשְׁמְדוּ בְּעֵינֵי הָאֵר וְהָיוּ כוֹלֵם דְּמִן, חומר זיבול, לְאֲדָמָה.
שִׁיתִּמוּ גְדִיבִימוּ - עשה את עשיריהם, גדוליהם - שיהיה סופם כְּעַרְב
וְכַזָּאב, שרי הצבא של מדין בזמן גדעון אשר נהרגו בידי גדעון, וְכַזְּבַח
וְכַצְּלַמְנֶעַע כָּל נְסִיכֵימוּ, נסיכי מדין האחרים, וכך תעשה לכל נסיכיהם
של כל האויבים של עכשיו. אֲשֶׁר אָמְרוּ, כֹּל אֱלֹהֵי: 'נִירְשָׁה לָנוּ אֵת נְאוֹת
אֱלֹקִים', אנחנו רוצים לכבוש את הארץ כדי שתהיה לנו, שתהפוך
להיות נחלתנו שלנו. אֱלֹקֵי, שִׁיתִּמוּ - עשה אותם, שים אותם - כַּגְּלָגֶל,
שיש אומרים שהוא כעין עמוד חול שמתגלגל ולפעמים גם סוּחַף
אתו פיסות קש, וּפְקָשׁ המתפזר לְפָנֵי רוּחַ, ותהיה להם פֶּאֶשׁ תִּבְעֵר יַעַר
וְכֻלְהֶבֶה תִּלְהֶט - תשרוף - הָרִים. בֵּן תִּרְדֶּפֶם אֶתָּה בְּסַעֲרָךָ, וּבְסוּפְתָךָ
תִּבְהֶלֶם. מִלֵּא פְּנֵיהֶם קְלוֹן, בושה, עד אשר וַיִּבְקְשׁוּ שְׂמָהּ, ה', כיוון
שירצו להינצל מצרתם בדרך כלשהי. יִבְשׁוּ וַיִּבְהֲלוּ עַדֵי עַד, וַיַּחֲפְרוּ
וַיֵּאבְדוּ, וַיִּדְעוּ כוֹלֵם פִּי אֶתָּה שְׂמָהּ ה' לְבִדְךָ, כלומר: אתה הוא היחיד
ששמו וכוחו קיימים, ואתה הוא העליון על כל הָאָרֶץ.

השיר הזה הוא שיר של תודה, שכולל בתוכו תפילה וגם תודה בעת מלחמה, בסכנה ובניצחון, ומסתיים בתיאור של השלווה שבאה לארץ כאשר אין עוד אויבים המאיימים עליה.

לְדָוִד, בְּרוּךְ ה' צוּרִי, מִשְׁעֲנִי, הַמְלַמֵּד יָדַי לְקֶרֶב, אֲצַבְּעוֹתַי לְמַלְחָמָה, וְכִךְ אֲנִי יָכוֹל לְהִלָּחֵם וּלְנִצַּח. ה' הוּא חֶסֶדִי, גּוֹמֵל חֶסֶד לִי, וְהוּא מְצַוְדָתִי, מִקּוֹם הַמַּחֲסָה שְׁלִי וּמִשְׁגָּבִי, הַדָּבָר שֶׁעָלִיו אֲנִי נֹשֵׁעַן וְבוֹ אֲנִי נֹאחֵז, וְהוּא מְפַלְטֵי לִי, הַמְצִיל אוֹתִי מִרַעָה. הוּא מְגַנֵּי וְבוֹ חֶסֶדִי, שֶׁהָרִי זֶהוּ תַפְקִידוֹ שֶׁל הַמַּגֵּן: לְהִיּוֹת מַחֲסָה; הַרְוֹדָד, מִכְנִיעַ, אֶת עַמִּי תְהַתֵּי וּמֵאֲפֹשֶׁר לִי לְהִיּוֹת מֶלֶךְ וּמְנַהֵיג. וְאוֹלָם זֶהוּ שִׁיר שֶׁל תּוֹדָה וְלֹא שֶׁל הַתְּפָאֵרוֹת, הָרִי שֶׁגַם הַמֶּלֶךְ הַמְנַצַּח יוֹדֵעַ שֶׁחֶסֶד ה' הוּא שֶׁמַּגֵּן עָלָיו, וְלִכֵּן הוּא מִמְשִׁיךְ וְאוֹמֵר: ה', מָה אָדָם וַתִּדְעֵהוּ, בְּמַה נֹחֲשֵׁב הָאָדָם שְׂאתָה יוֹדֵעַ וְאוֹהֵב אוֹתוֹ, וּבֶן אֲנוֹשׁ, מָה הוּא שׁוֹוֶה שְׁבִכֵּל זֹאת וַתִּחַשְׁבֶּהוּ, אֶתָּה מִחֲשִׁיב אוֹתוֹ, נוֹתֵן לוֹ מַעֲמָד? הָרִי בְּסוּפוֹ שֶׁל דָּבָר אָדָם לְהִבָּל דָּמָה, הוּא כְמוֹ אֵד, כְּרוּחַ נוֹשֶׁבֶת וְתוֹ לֹא, וַיִּמְיֵוּ וְחִיּוּ הֵם פְּצַל עוֹבֵר, כְּלוֹמֵר: הוּא מִמְשִׁי עוֹד פְּחוֹת מִצֶּל קְבוּעַ, וְכִמּוֹהוּ כֶצֶל אֲשֶׁר נֵעַ מִמְקוֹם לְמְקוֹם, כְּמוֹ צֶל שֶׁל עֵנָן אוֹ שֶׁל צִיפּוֹר. לִכֵּן תְּפִילַתּוֹ שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר הִיא רַק לְחֶסֶדִי ה', וְאִין הִיא נֹשְׁעַנֵת עַל זְכוּיוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם. וְכֹאֵן הוּא מֵתְפַלֵּל לְנִיצְחוֹן בְּמִלְחָמוֹתָיו. ה', הַט שְׁמִיךְ, כְּבִיכּוֹל תִּטֶּה אֶת הַשָּׁמַיִם שִׁירְדוּ קְרוֹב יוֹתֵר אֶל הָאָרֶץ, וַתִּרְדֵּ אֶל הָאָרֶץ, כְּדִי לִפְעוֹל בָּהּ. גַּע בְּהָרִים, כְּשֶׂאתָה נוֹגַע בְּהָרִים - וַיַּעֲשֶׂנוּ, הֵם נִשְׂרָפִים. בְּרוּךְ בְּרַק וַתְּפִיֵצָם, אֶת הָאוֹיְבִים, שְׁלַח חֲצִיךְ בָּהֶם וַתְּהַיֵּם, תִּכָּה וְתִשְׁבּוֹר אוֹתָם. שְׁלַח יָדֶיךָ מִמְרוֹם לְעִזּוֹר לִי, פְּצַנִי, פְּדֵה אוֹתִי, וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים, שֶׁבְּדֶרֶךְ הַדִּימוּי הַכוֹנֵנָה הִיא מִיַּד בְּנֵי יָכָר, כְּלוֹמֵר: הָאוֹיְבִים שֶׁכִּנְגְדָם הִיִּיתָה הַמִּלְחָמָה. הָאוֹיְבִים הַלְלוּ מִסּוּכָנִים לֹא רַק כְּאוֹיְבִים: גַּם כְּבְנֵי בְרִית הֵם אֵינָם נֹאמְנִים, מִפְּנֵי אֲשֶׁר פִּיָּהֶם דְּבַר שְׁוֹא, וְאִי אֲפֹשֶׁר לְסַמוֹךְ עַל הַבְּטָחוֹתֵיהֶם, וַיִּמְנַעַם, שְׂאוֹתָה הֵם כְּבִיכּוֹל מוֹשִׁיטִים לְעִזָּרָה אוֹ בְּמִשְׁמַעוֹת שֶׁל כְּרִיתֵת בְּרִית, הִיא

יְמִין שֶׁקֶר. אֱלֹקִים, שִׁיר הַדָּשׁ אֲשֶׁרָה, לָךְ בְּנֵבֶל עֶשׂוֹר - כְּנֹרָא נִבֵּל
שִׁישׁ בּוּ יוֹתֵר מִיִּתְרִים מֵאֲשֶׁר בְּנֵבֶל רִגִּיל (שְׁבוּ יֵשׁ בְּדֶרֶךְ כָּלֵל 7-8
מִיִּתְרִים) - אֲזַמְּרָה לָךְ. וְזוֹ הִיא הַשִּׁירָה: הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים, הַפּוֹצֵה,
הַמְצִיל, אֶת דָּוִד עֲבָדוֹ מִחֶרֶב, הֵן בְּמוֹבֵן שֶׁל מִלְחָמָה וְהֵן בְּמוֹבֵן שֶׁל
רְעָה מִכָּל סוּג אַחֵר. וְשׁוֹב חוֹזֵר הַמְשׁוֹרֵר עַל בְּקִשְׁתּוֹ: פָּצְנִי וְהַצִּילֵנִי
מִיַּד בְּנֵי גֹכָר, אֲשֶׁר פָּיְתוּם דְּבַר שְׂוֹא וַיְמַיְנֵם יְמִין שֶׁקֶר.

וְאַחֲרֵי תִיאֲוִרֵי הַמִּלְחָמָה וְהַנִּיצְחוֹן עוֹבֵר הַמְזַמּוֹר לְתֹאֵר אֶת עוֹלָמוֹ
שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָנוּ בְּעִיתוֹת שְׁלוֹוָה: אֲשֶׁר בְּנִינוּ הֵם פְּנֻטָעִים,
שְׁתִּילִים, מְגֻדְלִים בְּנְעוּרֵיהֶם, שֶׁהֵם צוֹמְחִים וְגִדְלִים בְּזִמְנֵן נְעוּרוֹתָם,
בְּלֵי מִכְשׁוֹלִים, וּבְנֻתֵינוּ הֵן כְּזוֹיֹת, כְּלוֹמֵר: פִּינוֹת מְחֻטְבוֹת וּמְקוֹשְׁטוֹת,
וְהֵן כְּתַבְּנִית הַיְכָל. כֵּאֵן יֵשׁ רִמְזוֹ לֹא רַק לְיוֹפֵי אֵלָּא גַם לְקְדוּשָׁה
וּלְשִׁלְמוֹת. מְזוּיָנוּ, מְחֻסְנִינוּ, אוֹצְרוֹתֵינוּ, מְלֵאִים, מְפִיקִים, מוֹצִיאִים
מִתּוֹכָם, מִזֵּן אֶל זֵן, מִכָּל הַמֵּינִים שֶׁל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים הַנִּמְצָאִים
בְּתוֹכָם. צֹאנֵינוּ מְאֻלְפוֹת, מִתְרַבּוֹת לְאַלְפִים, מְרַבְּבוֹת - הֵן מִלְשׁוֹן
רַבָּה וְהֵן מִלְשׁוֹן רַבִּיבִים - בְּחוֹצוֹתֵינוּ, בְּחוֹצוֹת הַכִּפְרִים. אֲלוֹפֵינוּ,
הַשׁוֹוֵרִים שֶׁלָּנוּ, מְסֻבְּלִים, נוֹשָׂאִים עֲלֵיהֶם מִשָּׂא רַב. וּמִתּוֹךְ הַשְּׁלוֹוָה
- אֵין פְּרִץ, פְּרָצוֹת וְחוֹרִים, וְאֵין יוֹצֵאת, כְּלוֹמֵר: הֵן בִּיחֹס לְמִקְנֵה
וְהֵן לְגַבֵּי דְבָרִים אַחֲרֵים אֵין שׁוֹם פְּרָצָה, וְגַם אֵין מִי שִׁיִּצֵּא מִפְּרָצָה
כְּזֹאת, וְאֵין צְוָחָה שֶׁל כַּעַס אוֹ קִטְטָה בְּרַחֲבֵינוּ. אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁפָּכָה
לוֹ, שִׁישׁ לוֹ חַיִּים טוֹבִים שֶׁל שִׁפְעָה וְשְׁלוֹוָה, אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁה' אֱלֹקָיו.

לְמִנְצַח לְבָנֵי קָרַח מִשְׁפִּיל: גם מזמור זה הוא מזמור של תפילה, שיש בו אולי גם מידה מסוימת של תלונה לקב"ה, אך לא על צרות פרטיות אלא על צרותיו וייסוריו של העם. מזמור זה, שיש בו, כמובן, גם תחינה וגם הזכרה (של מה?), נעשה מדי פעם אקטואלי יותר. המזמור הזה מתחיל בדברי שבח ועובר מן העבר הזוהר אל ההווה הקודר. אֱלֹקִים, בְּאֲזִינוּ שְׁמַעְנוּ עַל הָעֵבֶר, אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ לָנוּ מַה שֶׁהָיָה, עַל פְּעַל שִׁפְעַלְתָּ בַיָּמֵיהֶם, בַּיָּמֵי קָדֶם, כְּמוֹ לְמַשַּׁל כִּיבוּשׁ הָאָרֶץ: אֲתָה בַיָּדְךָ גּוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ כְּלוֹמֵר: שְׁבֵרֵת וְהוֹצֵאת אוֹתָם מִמְּקוֹמָם וַתִּטְעֵם - בְּמִקוֹם זֶה נִטְעַת אֶת יִשְׂרָאֵל. תִּרְעַע - שְׁבֵרֵת, רֹעַעַת - לְאֲמִים וַתִּשְׁלַחֵם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּי לֹא בְּחֶרֶבָם יָרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, וַיְרוּעֵם לְבַדָּה לֹא הוֹשִׁיעָה לָמוֹ, כִּי אִם יְמִינָהּ וַיְרוּעֶה וְאוֹר פְּנֵיהָ, כִּי - כֹּאשֶׁר - רָצִיתָם. אֲתָה הוּא מֶלֶכִּי, אֱלֹקִים, צִנְיָה שׁוֹב יְשׁוּעוֹת לִיעֶקֶב, כְּבַעֲבֵר. בָּךְ - עַל יַדְךָ - צָרִינוּ נִגְנָח, בְּשִׁמְךָ נְבוֹס, נִכְנִיעַ, נִשְׁבֹּר אֶת קַמֵּינוּ. כִּי לֹא בְּקִשְׁתִּי אֶבְטַח, וְחֶרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי. כִּי אֵתָה הוֹשִׁיעֵתָנוּ מִצָּרֵינוּ, וּמִשְׁנֵאֵינוּ הִבִּישׁוֹתָ. בְּאֱלֹקִים הִלְלָנוּ כָּל הַיּוֹם, וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדָה סֶלָה. כֹּל זֶה הוּא זִיכְרוֹן הָעֵבֶר וְהוֹדָאָה וְהִכְרָה בְּכָךְ שְׂכוּחַ ה' הוּא זֶה שֶׁעַמֵּד לְיִשְׂרָאֵל בְּמַלְחָמוֹתֵיהֶם וּבְנִיצְחוֹנוֹתֵיהֶם. אֲבָל הָהוּוּה שׁוֹנָה לְגַמְרִי: אֵף זָנַחְתָּ אוֹתָנוּ וַתִּכְלִימֵנוּ, וְהָאֹפֶן שָׁבוּ דָבָר זֶה בֹּא לְיַדִּי בִּישׁוּי הוּא, שְׁלֹא תִצָּא בְּצַבָּאוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין לָנוּ תְּמִיכָה אֲמִיתִית. תִּשְׁיָבֵנוּ אַחֲוֹר בְּנִסְיָהּ וּבְבִרְיָהּ מִנֵּי צָר, מֵהָאוֹיֵב, וּמִשְׁנֵאֵינוּ שְׁסוּ - שְׁדָדוּ - לָמוֹ, לָהֶם. תִּתְּנֵנוּ - עֲשִׂית אוֹתָנוּ - כְּצֹאֵן מֵאֶכָּל, שֶׁאֵין לָהֶם כּוֹחַ לְהִתְגַּנֵּן וְהֵם טָרֵף לְכָל, וּבְגוֹיִם יִרִיתָנוּ. תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְּלֹא הוֹן, אֲנוּ נִמְכָּרִים לְאוֹיְבֵים כְּשִׁבוּיִים, כְּמִשׁוּעַבְדִּים, וְאִפִּילוּ בְּלִי שִׁיחָהּ לְאֵף אֶחָד רוּחַ מְרוּבָה מִכָּךְ: וְלֹא רַבִּיתָ בְּמַחֲרִיָּהֶם, כְּבִיכּוֹל אֲנוּ נִמְכָּרִים וְנִזְנָחִים תְּמוֹרֵת דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ. תִּשְׁיָמְנוּ חֶרְפָּה לְשִׁכְנֵינוּ, אֲנוּ נַעֲשִׂים לְעַג וְקָלָס

לְסִבִּיבוֹתֵינוּ. תְּשִׁימוּנוּ מְשָׁל בְּגוֹיִם - כְּלוֹמֵר, אֲנִי וּשְׁמִנוּ נַעֲשִׂים דּוֹגְמָה וּמְשָׁל לְהַשְׁפִּילָה וּלְבִיזוֹן בְּעֵינֵיהֶם שֶׁל עַמִּים אֲחֵרִים. אֲנַחְנוּ נַעֲשִׂים מִקּוֹר לְמִנּוּד רֵאֵשׁ שֶׁל רַחֲמִים וּבוֹז כְּלִפְנֵינוּ בְּלֶאֱמִים. כָּל הַיּוֹם כְּלִמְתִּי נִגְדִּי וּבִשְׂתַּת פְּנֵי פֶסֶתְנִי, מִן הַבוֹז וְהַשְׁנָאָה שֶׁל הָאֲחֵרִים, מִקּוֹל מְחַרְף וּמְגַדֵּף, מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. וְכֹאֵן בָּאִים גַּם דְּבָרֵי תְּפִילָה וְגַם מַלּוֹת תְּלוּנָה: כָּל זֹאת, כָּל הַדְּבָרִים הַלְלוּ, כָּל הָאֲסוּנוֹת וְהַהֲשַׁפְּלָה, בְּאַתְנָנוּ, בְּאוֹ עֲלֵינוּ, וְלֹא שְׂכַחְנוּהָ, בְּכָל זֹאת נִשְׁאַרְנוּ דְּבָקִים בְּךָ, וְלֹא שְׂקָרְנוּ בְּבְרִיתְךָ, וְאֲנַחְנוּ עַדִּיין שׁוֹמְרִים עֲלֶיהָ וּמְקִיְימִים אוֹתָהּ. לֹא נִסּוּגְ אַחֲרוֹר לְבַנּוּ מִלְּעֲבוֹד אוֹתְךָ, וְתַטֵּ אֲשִׁרֵינוּ - הַסֵּתַת וְהַזֹּזַת אֶת צַעֲדֵינוּ מִנִּי אֲרָחָה, מִן הַדֶּרֶךְ שֶׁלְךָ. כִּי דְּכִיתָנוּ - דִּכְאַת וּמַעַכַת אוֹתָנוּ - בְּמִקּוֹם תְּנַיִם, הַעֲמַדַת אוֹתָנוּ יַחַד עִם הַתְּנַיִם שְׁמִיִּלְלִים תְּמִיד, וְתִכַּסַּ עֲלֵינוּ בְּצִלְמֹת, עֲטַפַת, אוֹ הַכְּנַסַת, אוֹתָנוּ לְמִקּוֹם שְׁבוּ יֵשׁ רַק חוֹשֶׁךְ וּפְחָד. אַךְ גַּם אִם בּוֹזֵן כְּלִשְׁהוֹ שְׂכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וְנִפְרַשׁ כְּפִינוּ לְאֵל זָר בְּתְּפִילָה, הֲלֹא אֱלֹהִים יַחְקֵר זֹאת, כִּי הוּא יָדַע תְּעַלְמוֹת לֵב, וְהָרִיחוּ יוֹדַע שְׁבַסֶּךְ הַכֹּל, בְּהִיקָף הַגְּדוֹל, נִשְׁאַרְנוּ נֹאמְנִים. כִּי עֲלִיךָ וּבַגְּלֶלְךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם, נְחֹשְׁבָנוּ בְּעֵינֵי כּוֹלָם כְּצֹאֵן טְבָחָה. עוֹרָה, לְמָה תִּישָׁן, ה' כִּי נִרְאָה שֶׁהַקֵּב"ה לֹא שָׁם לֵב אֲלֵינוּ, כִּי אֵילוּ הוּא יִשָּׁן. הֲקִיֶּצָה, אֵל תִּזְנַח אוֹתָנוּ לְנֶצַח! לְמָה פְּנִיךָ תִּסְתִּיר, תִּשְׁפַּח עֵינֵינוּ וְלִחְצָנוּ? כִּי שָׁחָה לְעַפְרָן נִפְשָׁנוּ, אֲנִי מְדוּכָאִים וִירַדְנוּ עַד עַפְרָן, דְּבִקָה לְאַרְץ בְּטָנְנוּ, אֲנִי נִמְצָאִים שׁוֹכְבִים עַל הָאָרֶץ וְאֵינוּ יֹכְלִים לְרַדַת נִמוּךְ יוֹתֵר מִזֶּה. קוֹמָה עֲזְרָתָה לָנוּ, וּפְדֵנוּ לְמַעַן חֲסִדְךָ.

להיאחז בחיים

קטע משיחת חיזוק

נאחז בחיים, וכל זמן שאדם חי הוא חי. יכול היה להיות לו דכדוך ומרה שחורה על הכל, על חייו שהלכו כך, אבל למדתי איך אדם מחזיק בחיים ומנסה לבנות איזה דבר, להיות עם מכרים, ולשוחח אתם, מבלי להשרות עליהם מרה שחורה. מעולם לא שמעתי שסיפר על הכאבים והצרות.

אני אומר את זה כאמירה דתית! אנחנו אומרים בתפילה "א-להים חיים ומלך עולם". דבר חי הוא יותר טהור, ודבר מת בחלקו או בכלו, הוא דבר טמא. מבחינה זו, יש דבר קדוש בעצם העניין שמישהו חי. אני דבק בחיים ומחזיק בהם כמה שאני יכול. יש אנשים שאצלם זה אתגר, לנסות להחזיק בחיים, לתת כבוד למתנת החיים.

אסור לאדם לאבד את עצמו לדעת, גם כאשר אני סובל יסורים, אני עומד ונאחז במתנת החיים.

אל סבא אחר שלי, בא פעם יהודי זקן חולה ומסכן, ואמר לו: רבי, תתפלל עלי שאמות. וסבא שלי אמר: יום אחד שאדם חי ומניח תפילין, שקול כנגד כל העולם כולו. הסבא שלי הרגיש בכאבים וביסורים, ועדיין הוא

סיפרתי פעם על הדוד שלי, שהיה יהודי פשוט ובעל מלאכה. הוא עבד בפולין במלאכת עור. הוא היה חבר במפלגה סוציאליסטית אנטי-קומוניסטית, הוא נשא אשה וניסה לברוח לרוסיה. הוא קיווה שהוא יעבור את הגבול ואשתו תגיע אחריו. ברגע שעזב את הגבול אסרו אותו, מזלו היה שלא ירו בו... אשתו מעבר לגבול ילדה בת ושתייהן עלו באש. הוא נשאר במחנה ברוסיה לחטוב עצים, נפל עליו עץ והוא נשאר בעל מום כל ימיו. בסוף הוא התגלגל והגיע לארץ. אני זוכר אותו, שמו היה חיים, עומד אדם שאין לו לא עבר ולא עתיד, הוא היה שומר בלילות, חושב על אשתו שמתה ועל ילדתו שלא ראה, חיים שאין להם תקוה, יש רק חיים, ובכל זאת הוא היה דבק בחיים, ולא ראו עליו מרה שחורה. הוא ניסה לבנות חיים, לבנות דירה, לסדר אותה ולעשות משהו. ממנו למדתי את ערך החיים כחיים ואת קדושת החיים כחיים. הוא הלך לגולה, למחנה, והייתה לו רק תמונה של אשתו וזוג תפילין שהוא לא הניח. הוא הלך עם התפילין בתור קמע. מצאתי את התפילין אחרי מותו. ממנו הבנתי שכל כמה שהוכיח וכל כמה שהעולם אפל ואפילו אדם שאין לו עתיד, עדיין הוא

כל זמן שאני חי יש לי קשר למהות אחרת, מהות של חיים. לכן צדיקים במיתתן קרויים חיים. החיים לא הולכים מהם. התואר של חי לא הולך מהם, גם כשהם אינם חיים בעלמא הדין.

אי אפשר לשחזר דבר שנמחק, אבל ניתן לעשות כנגדו דבר, להוסיף חיים, ליצור עוד דברים. זו הסיבה, שגם בזמן של גזירות קשות יהודים מוסיפים חיים, זה היה הסיפור על עמרם, כיצד משה רבינו נולד, זורקים את הילדים לים? בכל זאת תוסיף חיים! אם הקב"ה לוקח אותם ורשעים הורגים אותם - אני לא מפסיק להוסיף חיים! עמרם פרש מאשתו, ואמרו לו בכל זאת להוליד ילדים, בוודאי שהיה משה שווה להיוולד, ומי יודע כמה ילדים נולדו בשל כך, אלה עדיין חיים. אני מוסיף חיים.

יש לאדם בחירה חפשית בשאלה איזה סוג של חיים הוא חי. ניתן לחיות בכל טוב ולהרוס את החיים, או בכל רע ועדיין החיים נעשים ענין גדול, עניין שנאחזים בו. אני חושב על כל מיני אנשים, ולא דווקא אנשים כנחום איש גמזו, שעמדו כך שבורים ורצוצים ועדיין המשיכו לחיות. עומד לו אדם ומחליט לעשות כמה שהוא יכול לעשות בחייו, בלי ידים ובלי רגלים, כל גופו מוכה שחין, ועדיין הוא חי ודואג אפילו לפכים קטנים, מפני שכל דבר קטן הוא ענין גדול, הוא

אמר: יש יום אחד, וזה דבר גדול. זה לא אומר שאומרים לאדם תשכח את הצרות או אל תצטער, מה שכן אומרים הוא שצריך להיכנס לחיים, להוסיף חיים. זה האופן היחידי בו אנו עומדים מול היפך החיים. כתוב "הגני נותן לפניכם היום את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע, ובחרת בחיים". לא נאמר ובחרת בטוב אלא ובחרת בחיים! הכינוי של הקב"ה הוא א-ל חי. המשמעות של התודעה הזו היא שאני לא חי בשביל לעשות כך וכך דברים, אפילו לא בשביל שיהיו לי חיים טובים, אני חי מפני שהחיים תובעים את עצמם, החיים מצדיקים את עצמם. ועוד יותר כאשר אדם מתקשר באמת לקדוש ברוך הוא, צריך להחזיק את הקשר הזה, כמה שהוא יהיה מלווה בחיסרון, בכאבים או ביסורים, אני עומד עם הקשר הזה.

המושג של פיקוח נפש בהלכה איננו רק לקחת ילד שעומד להידרס ולהציל את חייו, פיקוח נפש זה גם להציל אדם לחיי שעה, ובשביל פיסת החיים הזו מחללים את השבת בפרהסייה בלי שום פקפוק. זאת אומרת שהחיים כלשעצמם הם הדבר שלמענו אנחנו מתאמצים, זה שאנחנו אמורים לבקש מהקב"ה שיתן לנו חיים טובים זה בגלל שמי שנותן חיים בידו לתת גם חיים טובים אבל בתמצית העניין החיים עצמם הם הדבר שעליו אנחנו מדברים. מעבר לכך שחיים הם הזדמנות לעשות דברים ברגע אחד.

אמר לו הרבי מצאנז: בשביל מה אתה צריך לחיות? ענה לו אותו רבי: יש לי אשה וילדים קטנים. ענה לו הרבי מצאנז: אני אדאג להם. בסוף אמר לו אותו רבי: ומי ישיר כמוני 'כתר'? "אם כך", אמר הרבי מצאנז, "צריך להתפלל עליך שתחיה".

כאשר אני חי אני יכול לעשות את זה, אני יכול לשיר. זה יכול שיר פשוט, ואפילו שיר של צפרדע. אשירה לה' בחיי, אזמרה לא-להי בעודי. אשירה לה' בעצם חיי, בעצם זה שעודני קיים. אם ניתן למצוא לזה פה ולשון ולשיר את זה - בודאי יותר טוב, אבל עצם העניין שאני חי הוא אשירה לה'. גם הזבוב מזמזם שירה לקב"ה, הענן מזמזם את הניגון שלו וההרים את הניגון שלהם. הם שרים "בעודי", הם שרים "אני נמצא". זה שיר למי שברא אותי ועשה אותי ואני משבח אותו בעצם העובדה שאני חי.

לכן אנו אומרים "לחיים". לחיים עם כל הפירושים וכל העניינים. ייתכן שכמו שבברכת החודש, אם כבר מבקשים, מוסיפים גם חיים של עושר וכבוד - הרחב פיך ואמלאהו - הקב"ה אם אתה נותן חיים, אז תיתן אותם ברווח ולא בצמצום ובהגבלות.

כתוב בליקוטי תורה שחיים שווה לתענוג. התענוג הגדול בחיים הוא עצם החיים, ומה שאנחנו לא מרגישים זאת זה מפני שאנחנו נולדים כך, ורק כאשר חסר לנו ניתן להרגיש את זה. צריך לתת לחיים את העניין והכבוד שלהם, ולהוסיף חיים. אנחנו יודעים היטב שיש מלאך המוות, אבל העניין שלנו הוא לא לשבת ולהתעסק אתו, אלא להיאחז בחיים.

אחד הקרובים של הרבי מצאנז, שבעצמו היה רבי של חסידים, בקש מהרבי מצאנז שיתפלל עליו שיחיה,

גבורה - נאום בדינר

חשון תשס"ב (מתוך הספר 'הבן יקיר לי')

בניין אחד ולהרוג שלושת אלפים אנשים בבת אחת. אבל יש גם הגדרה אחרת. במסכת אבות (ד: א) נאמר: "בן זומא אומר. . . איזהו גיבור? הכובש את יצרו, שנאמר (משלי טז: לב): 'טוב ארך אפים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר'".

בן זומא נחשב לגדול הדרשנים, עד כדי כך שהמשנה מעידה עליו "משמת בן זומא בטלו הדרשנים". ונשאלת השאלה: מה חידוש חידש כאן בן זומא והלוא הדברים נאמרו בפסוק מפורש! האם כדי לנסח דבר הכתוב בפסוק מפורש צריך לגדול הדרשנים? ובכן, מה שבמבט ראשון נראה מובן מאליו באמת אינו פשוט כל כך. הפסוק בעצם אינו אומר לנו שום דבר על מהותו של הגיבור. לא נאמר כאן שהמושל ברוחו, או שארך האפיים, הוא גיבור; הפסוק אומר רק: "טוב ארך אפים מגיבור". כלומר: מי שהוא ארך אפים ומושל ברוחו הוא אדם עדיף, מבחינה מוסרית ואנושית, ממי שיכול לשסע את הארי כססע את הגדי (שופטים יד ו).

הדרשה של בן זומא מבוססת על

אני רוצה לפתוח במה שפתחתי בו בשנה שעברה: בהרגשה שכאן, במקום הזה ובזמן הזה, אנחנו נמצאים במעין אי מבודד מן העולם. העולם שמסביב סוער, רותח ומלא צרות, ואילו כאן יש מעין בועה בתוך המציאות שבה עוסקים בדברים אחרים. מצד אחד זה נעים להיות בבועה שכזו; אך מצד שני לא רק אי אפשר, אלא גם אסור לאנשים - ובמיוחד לנו, כיהודים - לשבת, ולו גם לפי שעה, במין עולם כזה של שקט ושלווה. שהרי גם כאשר נמצאים בעולמות גבוהים ועליונים צריך לזכור שאמנם הסולם הגדול מגיע השמימה, אבל רגליו עדיין נעוצות בקרקע. והקרקע היא לא תמיד קרקע נוחה: בכל העולם הקרקע כעת רועדת, מזדעזעת ורטובה מדם. משום כך בחרתי הפעם לדבר על נושא פחות מופשט: גבורה, לנסות להבין מה זו גבורה.

ההגדרה הפשוטה של גבורה היא זו שאנו מוצאים, למשל, אצל שמשון הגיבור: גבורה זה לפרק את שערי העיר עזה ולקחת אותם, להחזיק אריה ולקרוע אותו לשניים, למוטט

הבנה פנימית ויסודית יותר. הפסוק המציג את ארך האפיים ואת הגיבור, את המושל ברוחו ואת כובש העיר, כבני-השוואה זה לזה מוכיח, שאנו דנים

כאן בסוג אחד של דברים. שהרי אי אפשר להשוות דברים שאין להם שום צד דומה; אי אפשר לומר שפיל הוא גדול או קטן יותר ממשוואה מתמטית, כיוון שהם אינם שייכים לאותו סוג. כל השוואה בין דברים מבוססת על ההנחה שהם נמצאים באותה מערכת, על אותה סקאלה; וכיוון שהם נמצאים באותה סקאלה, אפשר להעמיד אותם זה בצד זה ולנסות לקבוע מה גדול ממה. החידוש של בן זומא הוא, שהוא קורא את הכתוב ומוציא ממנו מסקנה. מן הכתוב עולה שיש סוגים שונים של גבורה: יש גבורתו של המושל ברוחו ושל הכובש את יצרו, ולעומתה - גבורתו של הגיבור שיכול לטרוף זרוע אף קודקוד (דברים לג: כ); ובהשוואה בין אלה יש יתרון לגבורה האחת על הגבורה האחרת.

כאן בארץ למדנו להכיר בעיקר גבורה מהסוג הראשון, - יש לנו הרבה רשימות של אנשי מלחמה שחירפו נפשם, שגילו גבורה, אומץ ותושייה במלחמות של ממש. אבל רצוני לדבר על הסוג האחר של הגבורה, שהוא לכאורה, פרטי ואישי יותר: הגבורה שיש בניצחון שנוחל אדם בתוך נפשו

פנימה; גבורה אחרת לא רק משום שהיא מצויה בעיקר בתחום הנפש, אלא גם משום שיש בה גילוי של צד אחר, שונה, של גבורה.

על הסוג הזה של גבורה אפשר ללמוד משהו מן הפסוק השני של קריאת שמע. בפסוק זה שהוא, אולי, השני במשמעותו בתורה כולה, נאמר (דברים ו: ה): "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". הפירוש המקובל של חז"ל לפסוק זה הוא (משנה, ברכות ט ה) "בכל לבבך - בשני יצריך; בכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך; בכל מאודך - בכל ממונך". במבט ראשון, מה שנראה לכאורה כסדר עולה איננו סדר עולה כלל: לב, נפש - וממנו! אמנם חז"ל אומרים (חולין צא.), ש"צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם"; אבל בסופו של דבר, כאשר מעמידים אנשים בפני הברירה לתת את הכסף או למות, הם (ואפילו צדיקים שבהם) בדרך כלל מעדיפים לתת את הכסף.

גם אם נפרש את "בכל מאודך" במובן של ערך הפלגה, במובן של "יותר ויותר ויותר", למעלה מן המידה, עדיין נשארת השאלה: מהי עליית המדרגה שב"בכל מאודך"? השאלה הזו ניצבת בפני לא כשאלה פרשנית, אלא כשאלה של מי שקורא את שמע; והפתרון שאני נותן לזה הוא כך: "בכל מאודך" אין משמעו שאומרים לו לאדם, "תן עכשיו את הכסף". שלילת

אחר שנה, מסירות נפש שאין רואים את קצה, ואין בה ציפייה למחר בהיר וטוב יותר העומד להגיע.

תפיסת העולם הזו כרוכה בתשלום כבד לא רק מן הבחינה הכלכלית, אלא גם מן הבחינה של תפיסת החיים והרגשת החיים. אשתי אמרה לי פעם, שבכל מסיבה שיש בה אנשים ישראלים ואחרים היא יכולה מייד להבחין מי מהם אמריקנים או אירופים: הם צוחקים. ובאמת, במסיבה של ישראלים כמעט שאין למצוא אנשים העומדים וצוחקים סתם זה עם זה. ואין זה מפני שהאנשים עצובים תמיד, אלא משום שהחיים כאן אפופים כל הזמן בתחושה של אימה, לחץ, פחד, מועקה. ואפשר לחיות, וצריך לחיות, ובתוך כך יש גם רגעים של עליזות; אבל המכלול הוא לשאת בעול ולידום.

אך דומה שחלוקה זו עומדת להשתנות. לא רק בארץ שלנו, אלא בעולם כולו לומדים עכשיו את הצורך להגיע לסוג האחר של גבורה. העולם, שראה גבורה של אלימות ולעתים אף העריץ אותה, צריך ללמוד את הגבורה שאינה עשויה בחרב, בתותח, בפצצה, אלא את הגבורה של אדם הנמצא בתוך אימה מתמשכת, שחי מתוך ידיעה שכל דרך יכולה להיות דרכו האחרונה, שהסכנה נמצאת בכל מקום - ובכל זאת מצליח לא להישבר, למשול ברוחו, להאריך אף

הממון לא כמעשה חד-פעמי, אלא כהוויה מתמשכת והולכת, פירושה שאדם נידון בידי אחרים או בידי עצמו - לחיים קשים כל ימיו. "בכל מאודך", לפי זה, הוא לא שנוטלים מאדם את נפשו, אלא שמוציאים לו את הנשמה יום אחרי יום, שנה אחרי שנה, בעוני, בייסורים, בסבל.

הגבורה של ההתפרצות, של המעשה ההירואי החד-פעמי של האדם הקופץ, למשל, אל האש, היא עניין של רגע; הגבורה של "בכל מאודך", לעומת זאת, היא גבורה שנמשכת יום אחרי יום, שנה אחרי שנה, בתוך מצוקה, עוני ומחסור, ובלי תקווה. ואגב, לכל אורך ההיסטוריה היהודית היה המרכיב הזה של "בכל מאודך" הרבה יותר משמעותי מן המיתה על קידוש השם, של מסירות הנפש במובן הפיסי הפשוט והמייד. שכן מי שהגדיר את עצמו כיהודי רק לעתים רחוקות הוצרך לתת על כך את חייו כפשוטם. פירושה המעשי של הגדרת עצמו כיהודי היה, שהוא דן את עצמו לחיים בשולי החברה, חיים שבהם הוא תמיד חייב היה להיות טוב כפליים מאחרים כדי שיהיה לו איזשהו סיכוי להיות במעמד דומה; חיים שחייבו אותו לעבוד הרבה יותר קשה ולקבל הרבה פחות, ובדרך כלל - לחיים של מחסור ועוני. מסירות הנפש של "בכל מאודך" היא איפוא המסירות המתמשכת, מסירות נפש יומית, מסירות נפש הנעשית שנה

ולהמשיך ללכת. הגבורה הזו היא היכולת לחיות בתוך מצוקה ומועקה, ובתוך כל זה לחיות ולבנות, להמשיך ולהילחם במלחמה שאין שום הבטחה קרובה שהיא תסתיים בניצחון, ולחיות חיים של גבורה שקטה, של מסירות מתמשכת. בגבורה זו אין מן התפארת של לוכד עיר, שהרי ללוכד עיר עורכים מסע ניצחון, ואילו למי שמושל ברוחו אף אחד לא עושה מסע ניצחון, מה גם שמחר ומחרתיים הוא יצטרך להמשיך בדרכו, לעשות זאת שוב ושוב.

הגיבור של היום הוא לא זה שבפרקי אבות (אבות ה' כ) קוראים לו "גיבור כארי". הארי הוא חיה עצלה מאוד, שרוב הזמן אינה עושה דבר; אבל יש לו היכולת להגיע בבת אחת, תוך פחות משנייה, למהירות עצומה, ולגייס את כל כוחותיו האדירים כדי לעשות משהו יוצא דופן. מי שהוא "גיבור כארי" יש לו עוצמה אדירה; לא קבועה ולא יציבה, אבל כזו שמתגלה בבת אחת, בפרץ קיצוני אחד. אבל הגיבור של היום הוא הגיבור הגדול יותר, זה שגבורתו אינה ניכרת לעין. הוא, אולי, האיש שקם בבוקר והולך לפתוח את חנות המכולת שלו, למרות שיום קודם לכן היה שם פיגוע; האיש שאינו בורח אל תוך השכחה, או אל מקום אחר, אלא ממשיך לעשות כל מה שצריך להיעשות. זהו האיש שהולך עם התרמיל על הכתף וממשיך לצעוד גם כאשר פוגעים בו;

האיש שהורסים את בניינו, והוא חוזר ובונה; שעוקרים לו, והוא חוזר ונוטע; שהורגים לו, והוא חוזר ומוליד.

יש, אם כן, "בכל לבבך"; מעבר לזה יש "בכל נפשך", שזוהי מסירות הנפש החד פעמית; ומעל לזה יש "בכל מאורך", שכוללת את הנחישות להמשיך - למשך זמן לא מוגדר, עם עתיד לא ברור, בלי שום הבטחה ברורה מתי כל זה ייגמר. זוהי גבורה שאי אפשר לעשות עליה סרטים והצגות; אבל זוהי גבורה שבה יכולים להשתתף לא רק האנשים הגדולים והבולטים אלא גם קטני ארץ. זוהי הגבורה של "כי נפלתי קמתי" (מיכה ז, ח) של "כי שבע ייפול צדיק וקם" (משלי כד, טז). הצדיק נופל שבע פעמים מפני שהוא אינו מלאך: הוא צדיק. מלאך נופל רק פעם אחת, אם בכלל; צדיק נופל ונופל ושוב נופל, ואין לו שום ערובה לכך שאחרי הנפילה השביעית ייפסקו הבדיקות ויעלמו המכשולים. יכול להיות שהוא ייפול שבעים ושבע פעמים, אבל תמיד - "וקם", "וקם". זוהי בדיוק הגבורה שאנחנו נזקקים לה כעת: הגבורה להמשיך בזמן שאין לי שום הבטחה ואינני יודע כלום על מה שיהיה, הגבורה ליפול ולקום שוב ושוב, הגבורה של "בשקט ובבטחה תהיה גבורתכם" (ישעיהו ל, טו) ואני מקווה שגם לגבורה הזו יהיה לנו כוח, שנוכל להיות "כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה, לא), להמשיך וללכת בהתמדה שאינה פוסקת, בלי להפסיק להאיר ולתת חום.

הפרופסור מהאניפולי

חונן הדעת היא תפילה לנס של פתיחת מעיינות החכמה, בינה ודעת. גם תפילה על גשמים היא תפילה לנס, וכך כל התפילות כולן. כמובן, לא כל הניסים הם ניסים גלויים, ולא כל אחד ראוי לנס גלוי. כאשר יש לי נזלת ואני מתפלל להתרפא ממנה זהו נס קטן, וגם כשאישה הולכת ללדת היא מתפללת לנס, שכן הריון ולידה הם סיפור מופלא, אלא שזהו נס נסתר משום שאנו מורגלים בו. עם זאת, על אף שלא כל אחד זוכה לניסים גלויים, נכון לזכור את דברי ה' לאדון הנביאים: "היד ה' תקצר?". באמת לא.

האם התפילה תתקבל? האם יש מישהו, כולל אלו שאמרו עליהם שהם מחיים מתים, שיכול להבטיח משהו? זה תלוי בקב"ה. אך צריך לזכור "היד ה' תקצר?".

היה יהודי בשם ד"ר ברנהרד, בעל תשובה שהפך לתלמיד של החוזה מלובלין, ותשובתו הייתה בשלמות. יש עליו כל מיני סיפורים מוזרים, שכן

מסופר, שהגיע מישהו לרב המגיד וביקש רפואה, המגיד אמר לו ללכת לחפש את הפרופסור מהאניפולי. כאשר הגיע לעיירה הקטנה הזו צחקו עליו ואמרו לו שאין אפילו רופא במקום, הוא חזר לרב המגיד ואמר לו שלא מצא שום דבר, שאל אותו המגיד: מה עושים אנשים בהניפולי כאשר הם חולים? הם סומכים על הקב"ה. בדברים שנעשים בדרך הטבע, בוודאי צריך לחפש ולנסות את כל מה שאפשר, אבל כאשר אנחנו מתפללים אנחנו מבקשים התערבות מלמעלה.

כאשר מתפללים אין זה רק ד"ר פלוני, שיש רופא גדול הימנו, הפנייה לפרופסור מהאניפולי כוללת בתוכה ציפייה לנס. בעצם, כל תפילה היא תפילה לנס. כאשר מישהו מתפלל על פרנסה, גם זהו נס, הרי בכל מה שקשור לגדרי ההשתדלות או לעבודה קשה - צריך לקום מוקדם יותר ולעבוד היטב, התפילה על פרנסה היא תפילה לנס. גם ביחס ללימוד, כל מה שאני יכול לעשות לא שייך לברכה של חונן הדעת, ברכת

אמר החסיד, רצוני לבקש עצה מהרבי: יש שני מכרזים שהממשלה הוציאה לקבלנות גדולה, האחד בהשקעה של מיליון וחצי רובל, והשני בהשקעה של שלשה מיליון רובל, איזה מהם לקחת? שאל אותו הרבי 'מה קרה?', והשיב החסיד: כיוון שהרבי לא בירכו רק שיהיה קבצן מוצלח, אלא שתהיה לו פרנסה בריווח, ברצונו לקבל את השפע בגדלות. חייך הרבי והציע לו לקחת את המכרז של שלשה מיליון.

יכול להיות שהתפילה לא מועילה כאן למטה, ויכול להיות שנגזרה גזירה, אך לא צריך לקבוע את הדברים הללו. צריך לדעת - "היד ה' תקצר?".

הוא חשב אחר שחזר בתשובה ושישב כשאר היהודים הכשרים, אך החוזה לא נתן לו לעזוב את עבודתו. כרופא מוצלח הוא הרבה לבקר את הפריצים הגויים, ואמרו עליו שהוא משוגע. בא בזקנו ובפאותיו לכל מקום, ויום אחד אמר לחולה אותו ביקר שהוא זקוק 'לעיין בספרי הרפואה', וישב ללמוד זוהר... כאשר באו לנחם אותו המליץ על עצמו את הפסוק 'והימים הראשונים יפלו'. באחרית ימיו, התייחסו אליו כאל חצי רבי, ונתנו לו פתקים עם בקשת רפואה, והוא נתן פתק עם מרשם לרפואה. אמרו עליו שדרש את לשון התפילה: קודם כל "בורא רפואות", ואחר כך "נורא תהילות" - אומרים תהילים, אם גם זה לא עוזר - עלינו לצפות לפעולתו של "אדון הנפלאות".

אם הנס והפלא יקרה בעגלא ובזמן קריב, אהיה שש ושמח על כך. אך בין אם תתקבל התפילה ובין אם לאו, אפשר להתפלל לרפואה שלימה!

מסופר, שאחד החסידים הגיע אל הרבי הראשון מבעלז, וסיפר לו שפעם הוא היה יהודי אמיד, אך הוא ירד מנכסיו ובאו מים עד נפש, ועתה הוא צריך להשיא את בתו ואינו יכול. בירך אותו הרבי שתהיה לו פרנסה בריווח. עכשיו,

כאב של כל עם ישראל

שיחה מימי חטיפת שלושת הנערים הי"ד

לא התפלל - הוא יודע מפני שהפעם האחרונה שהוא התפלל היתה בבר-המצוה של הבן שלו, ומאז הוא לא התפלל - והוא אומר לי: ביום ראשון באתי הביתה, לקחתי את הסידור של הסבא שלי והתפללתי. זה שראש-הישיבה שלהם התפלל לשלומם - זה פשוט, זה שמישהו אחר שרגיל בתפילה ובתחינה התפלל לשלומם - זה פשוט. אבל אפילו מישהו שבאמת לא רגיל בזה, והוא יכול להגדיר את עצמו איך שהוא רוצה, אבל הוא מרגיש את הצורך לקחת את הסידור ולהתפלל. זה לא עניין פרטי, שאני בא לספר בשבחו של האיש הזה, אלא זו דוגמה שנשלפה במקרה; במקרה נפלתי לשמוע את הסיפור הזה. כל בית ישראל מרגישים את הכאב, מי פחות ומי יותר.

אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים

יש עכשיו ערפל של חשכה גדולה. כאן אני רוצה להוסיף איזה דבר. במידה מסוימת, לטוב או לרע, מבחינתנו חלק מהעניין של ההקמה והבניה של מדינת ישראל, היה שיגיע יום שבו אנחנו נוכל לעשות משהו. והנה אנחנו נמצאים פה, בתוך המציאות הזאת, ואנחנו מגיעים לאותו מצב

בעבר היו חטיפות וכל מיני מקרים כאלו, אך מעולם לא היה דבר כזה, כל כך גלוי לעין, שהקרבות הם לא משהו מיוחד, אלא הם, בפשטות גמורה, שלשה ילדים משלנו; זה יכול היה להיות אני או אתה, זה יכול היה להיות כל אחד ואחד. זו לא רק האימה שאנחנו לא יודעים, אלא גם ההרגשה שזה לא נגד חרדים או מתנחלים או קבוצה זו או אחרת, אלה ילדים יהודים שזה כל עניינם וזו כל אשמתם, והדבר הזה נוגע בלב אנשים.

בשבוע האחרון אני שומע את זה מאנשים מכל הסוגים והמינים. היום אחת הנשים מהשיעור שלי באה אליי מלאה דמעות, והיא יושבת ובוכה, ואומרת: אין לה מנוחה ואין לה חיים, וזה לא שאין לה שום צרות פרטיות, אבל יש לה את הצרה הכללית הזאת. אז הנה בן-אדם שלא שייך, הוא לא מכיר מקרוב, הוא לא יודע במי מדובר ולא במה מדובר, ובכל זאת הוא חש את הכאב.

יש את הכאב הכללי והוא עובר בכל העולם היהודי. ביקרתי את שתי המשפחות שקרובות לנו ושם פגשתי מישהו, שר בממשלה, והוא עמד והסביר לי שכבר שש שנים שהוא

יסודי ש"אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים".

גם פצצות אטום - זה לא עוזר לנו. זוהי חלק מההרגשה הנוראה, שמה אני יכול לעשות? אז יש לי פצצת אטום - אז מה אני יעשה איתה!?

להוסיף בתורה, בעבודה ובגמילות חסדים

תרשו לי לומר דבר בצד אחר. אני התפללתי, ואני לא יודע אם כוחי גדול בענין הזה יותר מכוחו של ילד בן ארבע שאומר את הדברים האלו; אני בטוח שכמה ילדים בני ארבע אומרים ומתפללים בדמעות בענין הזה - יודעים, לא יודעים, מבינים, לא מבינים. כתוב שיש כל מיני צרות בעולם, ושבי הוא הגרוע שביניהם, מפני שהוא כולל את כל הצרות שיש.

מה בידנו לעשות, דבר שאנחנו יכולים לעשות? אנחנו צריכים לבנות יותר את שלושת עמודי העולם:

להוסיף בתורה כל אחד לפי מקומו ויכולתו, ואני אומר את זה בין לאנשים ובין לנשים, בין לילדים קטנים ובין לילדות קטנות. השאלה האם אני אוסיף עולם גדול או עולם קטן זו שאלה אחרת.

וצריך להוסיף בעבודה - בעבודת התפילה. העבודה שנשארה לנו היא עבודת התפילה, אומרים תהילים. בין שאנחנו מבינים את הכל ובין שאנחנו לא מבינים את הכל - אנחנו עושה עבודה. זה תמצית העניין בכל סדרי העבודה שאנחנו עובדים את ה'. וכי אנחנו יודעים!?! וכי אנחנו מבינים!?

יצא לי לומר את הדבר הזה בימים האחרונים הרבה פעמים: הפעולה הכי רציונלית שאנחנו, כל בית ישראל, יכולים לעשות היא להתפלל. הדבר הכי רציונלי שאנחנו יכולים לעשות זה להתפלל ולהתחנן לקדוש ברוך הוא. לגבי כל שאר הדברים, אנחנו צריכים להשתדל ולהתאמץ ולעשות מה שיכולים, ועדיין - "אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים". זה עצוב. שכחנו גם את המצב הזה, שאין לנו, למעשה, שום דבר שאנחנו יכולים לעשות באופן ממשי ומוחשי. אנחנו לא יכולים להגיד: 'נעשה עוד כך וכך, נשתמש בתותחים יותר גדולים, נשתמש בעוד מכונות יריה'. אנחנו לא יכולים, אין לנו מה לעשות לגבי זה, וזה כאב נוסף.

אנחנו מתפללים, ומצד אחד, אני בטוח ששום תפילה מהתפילות האלו - תפילות שנעשות מתוך הלב ומעומק הלב - לא נפלה למקום שאיננו ראוי; כל התפילות עולות למעלה. ועדיין, אדון העולם הוא זה שקובע את הדברים האלו. אני יכול להתפלל, ועדיין אנחנו נמצאים בתוך זה, כי בסופו של דבר, אדון הכל הוא זה שמחזיק את הדברים הללו.

רואים את זה, ומצד מסוים זה נותן לנו הרגשה לא נוחה - אחרי שיש לנו צבא, ואחרי שיש לנו כך וכך גנרלים גדולים וקטנים, ואחרי שיש לנו כך וכך תותחים, וכך וכך כלי נשק, ומן הסתם

מה זאת אומרת?

אנחנו יושבים ומנסים לדבר על שמחת הישועה. כמו שאמרת, הייתי אצל שתי המשפחות, אמרתי להם: תבטיחו לי דבר אחד - כשהבן יתחתן תתנו לי הזמנה. אני יודע שזה לא אותו דבר כמו להגיד: 'שהקדוש ברוך הוא ישמור אותם, ושיצאו בלי פגע'. אבל שיתחילו לחשוב על מה יהיה עוד שנה, עוד שנתיים; הרי עכשיו כשהם יצאו לחופשי הם יהיו מאוד מבוקשים! הנה אני מספר לכם דבר בדיחה, למה? כדי ש"עיבדו את ה' בשמחה".

אנחנו גם יכולים לשמוח בעניין הזה, שכתוב בספר עמוס: "רַק אֶתְכֶם יִדְעָתִי מִכָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאָדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם" - בכל פעם שהקדוש ברוך הוא נותן לי סטירה, אפילו ע"י שליח, אני אומר: נכון שזה כואב, זה בפירוש כואב, אבל זה אומר שיש לי אבא! הילד היתום שאף אחד לא נותן לו סטירה הוא ילד מסכן. כשיש ילד כזה שאבא שלו נותן לו סטירה, מצד אחד זה עצוב, אבל מצד שני זה שמח; אבא שלי אוהב אותי. "על כן אפקוד עליכם עוונותיכם" - אני לא יודע מה העוונות, ואני לא חושב ששווה לחפש אותם.

כשאני עובד את ה' בשמחה אז השערים נפתחים

אפשר לעשות תשובה שתהיה תשובה מכאבים, תשובה מייסורים, תשובה מדכדוך הנפש. אבל אני

אלה שעושים את זה עם כוונות האר"י או בלי, וכמו שאמר ר' שמשון מקינון: 'אני עושה "על דעת זה התינוק". הלוואי שנוכל להתפלל בעניין הזה על דעת זה התינוק; להתפלל, להגיד לה' - וזה מה שאנחנו יכולים לעשות - להתפלל אליו ככה.

צריך להוסיף גם בגמילות חסדים. אפשר לתת פרוטה לצדקה, ואפשר לתת סכום גדול יותר. לא רק מי שיש בידו מומן יכול לעשות גמילות חסדים, אלא אפשר לעשות גמילות חסדים גם בעזרה ובסיוע לזולת. תאמינו לי, שלפעמים לחייך למישהו זה גם כן גמילות חסדים. אז אני יכול לחייך למישהו. אני מחייך לאדם, וכשאני מחייך לאדם אני מוסיף לו.

עבודת ה' בשמחה פותחת שערים

אנחנו יכולים לבכות, ואני לא יודע אם לעת שכזו הדרך הטובה היא לבכות. אני חושב שאם אנחנו רוצים שתהיה דרך לגאולה וישועה, אולי נוסיף בשמחה, נעבוד את ה' בשמחה. אני יודע, זה לא זמן של עליצות וחדווה. אבל אנו יכולים לעשות לקדוש ברוך הוא מנחה, אולי לא כל כך רגילה. אנחנו רגילים ליללות, בקיאים בבכיות. אולי נבוא לקדוש ברוך הוא ונגיד לו: 'ריבונו של עולם "לכה נא אנסכה בשמחה"'. אחד הפירושים לפסוק הוא - אחרי שניסיתי אותך בדמעות ובבכיות, בוא אנסה אותך בשמחה. בוא נעשה לך איזה שהוא דבר של שמחה.

בזמנים האלו, להוסיף לו כמה דברים שיהיו דברים של שמחה, גם ב"בין אדם לחברו" ובכל מיני דברים להוסיף שמחה, להוסיף תוכן מתוך שמחה. כי מה שאפשר לעשות ע"י עבודה שנעשית בשמחה - אין שום דרך שיכולה לעלות מעל לזה, וכשאנחנו עושים את הדברים מתוך השמחה, דרך זה אנחנו יכולים לעלות למעלה.

הרוע שקיים בעולם

כחלק מהענין שקורה פה, עלינו לזכור בין השאר שיש בעולם רע, והרע יש לו ממשות. לפעמים אנחנו מנסים להסתיר את זה בכל מיני אופנים מילדים קטנים, אני לא בטוח שזה דבר טוב, בסופו של דבר יש בעולם רע. יש בעולם הרבה רוע, הרבה רשעות, מכל הצדדים. אנחנו אומרים על הקדוש ברוך הוא "יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום ובורא רע", אז הקדוש ברוך הוא בורא רע, אנחנו צריכים לדעת שזה קיים. זה לא מראית עין, זו לא תרבות אנשים, זה לא מישהו שלא יודע או מישהו שלא למד או מישהו שלא השכיל - יש רע בעולם, ואנחנו צריכים להיזהר. אנחנו צריכים, בין השאר, לקבל על עצמינו גם בלי להלחם בו לדעת את הממשות שלו בכל דרך שהוא נמצא, ולדעת שצריכים להלחם בו.

יש פסוק מתהילים שאומרים בתפילה, שהוא סוג של פרדוקס: "אוהבי ה' שנאו רע". אם הייתי אומר "יראי ה' שנאו רע" זה היה נראה מתאים יותר. הפסוק פונה לאוהבי ה': תזכרו שיש

יכול לעשות תשובה גם באופן אחר; אני יכול לעשות תשובה מפני שאני רוצה לתת מתנה לקדוש ברוך הוא. לפעמים בא הילד הקטן שלי ונותן לי מתנה, מה הוא מביא לי מתנה? - לפעמים הוא מביא לי עלה או חלזון שהוא מצא בשדה, אז אני שמח במתנתו, לא מפני שהמתנה שווה כל כך הרבה, אלא בגלל שהוא רוצה לתת לי, והוא רוצה לשמח אותי בזה. כשאני בא לקדוש ברוך הוא ונותן לו את המתנות שלי - אם לדבר על זה באופן אובייקטיבי, אז זה לא כל כך חשוב, אבל אם לדבר באופן אובייקטיבי - כל העולם לא חשוב. וככה אפשר גם לעשות תשובה.

אמרו בספרים הראשונים שהקדוש ברוך הוא הוא 'מלך שמו נקרא עלינו'. הקדוש ברוך הוא עושה לנו את הענין המיוחד - 'מלך שמו נקרא עלינו'. תארו לכם שיושבים ילדי גן ומשחקים, ובתוך המשחק הם מחליטים שהם צריכים מלך, והם הולכים לאחד האנשים המבוגרים ברחוב ומבקשים ממנו: אתה תהיה מלך במשחק שלנו. רוב המבוגרים לא יסכימו, אבל הקדוש ברוך הוא מסכים. מה שהקדוש ברוך הוא עושה ש"מלך שמו נקרא" זה באותו ענין; אנחנו בניו, כמו שכתוב - בין שהם רעים בין שהם טובים מכל מקום קרויים בניו. יכול שהם "זרע מרעים בני משחיתים", אבל בניו המה, ובניו רוצים אותו שיהיה בתוכם.

אנחנו צריכים לעבוד את ה', דווקא

רע ושנאו אותו; צריך להכיר אותו, צריך לדעת אותו, וצריך להלחם בו.

יצאתי מארצות הברית בשבוע שעבר ביום שישי בבוקר, ונפלתי כאן לתוך הסיפור. יצאתי משם בניחום אבלים, ניחמתי משפחה שילדה שלה, בת שנתיים וחצי, מתה מסרטן, ומה אפשר להגיד? זה שהילדה התענתה וסבלה בניסויים ובתרופות ובדברים אחרים, ובאמת היא עכשיו מצאה מנוח - זה דבר אחד, אבל הדבר השני הוא - שזה רע. מה אני יכול להגיד על זה? זו לא אשמתו של פלוני או פלוני, אני צריך לפנות לאדון הגדול ולהגיד לו: תראה, אתה עושה רע, והחשבונות שלך הם בוודאי נכונים.

”צִדִּיק אֶתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלַיךְ אֶךְ מְשֻׁפְּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ”

מותר לי גם לבוא בטענות. אני יודע שהקדוש ברוך הוא עושה צדק, ובחשבונות האחרים הוא צודק, אך בינתיים, כאדם, כיצור אנושי, מותר לי לבוא ולהתלונן.

יש ספר שלם בתנ"ך שעוסק רק בעניין הזה, ספר איוב. מהתחלת הספר ועד אפשר לבוא בהרבה שאלות, איוב כל הזמן מתלונן שהקדוש ברוך הוא עשה לו עוול. בחשבון הגדול איוב צודק; אנחנו יודעים את הסיפור מתחילתו, אז אנחנו יודעים שאיוב צודק. ויושבים שם שלשה אנשים, ומתחילים לדבר איתו על תאולוגיה. זה שגעון, בן אדם שאיבד את המשפחה שלו, את כל הרכוש שלו, ונוסף לזה הוא מוכה

שחין, ומתחילים לדבר איתו על צדקת הקדוש ברוך הוא! בן אדם צריך לדעת מתי לדבר. בסוף, אחרי שהחשבונות מסתדרים, הקדוש ברוך הוא אומר שייבקשו ממנו סליחה, "כִּי לֹא דַבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אֵיבֹב הַרְעִים הִיוּ בְּצַד שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵם הִיוּ בְּמַחְנֵה שְׁלוֹ, בְּמַפְלְגָה שְׁלוֹ, הֵם כֻּל הַזְּמַן דִּיבְרוּ בְּעַד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלֵאיוֹב כֻּל הַזְּמַן יֵשׁ טַעֲנוֹת. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֹמֵר: קוֹדֵם כֻּל, אֵיבֹב שְׁעֵבֵר מֵה שְׁעֵבֵר, מֵה שְׁאֵמֵר - הוּא אֵמֵר אִמְתָּ. שְׁנֵית - יֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת; כּוֹאֵב לוֹ, אֲנִי הִכִּיתִי אוֹתוֹ וְהוּא קִיבֵל מַכּוֹת, אִזּוֹ יֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת לְשֹׁאֵל, וְהוּא יִשְׁאֵל הֵלֵאָה וְהֵלֵאָה.

מהי התשובה לאיוב? התשובה היא תשובה שלא ממין השאלה; הקדוש ברוך הוא לא אומר לו 'מגיע לך'. מה שעושה הקדוש ברוך הוא, הוא מתגלה אליו מן הסערה, ומה שאיוב אומר אחרי כן: "לְשִׁמְעַ אֲזַן שְׁמַעְתִּיךָ וְעַתָּה יְעִינִי רִאֲתָךְ, עַל כֵּן אֶמְאָס וְנִחַמְתִּי עַל עֶפְרָ וְאֶפְרָ" - איוב אומר: הייתי פעם איש דתי והאמנתי בך, האמנתי בה' בכל מאודי ועשיתי את כל המצוות. עכשיו ראיתי אותך; אחרי שראיתי אותך - שום דבר לא משנה. אתה נמצא, אז הכל בסדר.

זה סוג אחר של דבר. ישנם החשבונות הללו: האם מותר לו לצעוק? - מותר לו לצעוק. האם מותר לו לבוא בטענות? - מותר לו לבוא בטענות. ואם גותנים לי סטירה, בפרט אם הקדוש ברוך הוא נותן לי סטירה - מותר לי לבכות.

יש כל מיני אנשים אכזריים שנותנים מכות למישהו ואומרים לו: אל תבכה ואל תצעק; הקדוש ברוך הוא לא אומר את זה, הקדוש ברוך הוא אומר: נתתי לך סטירה, בין אם מגיע לך או לא, אבל לבכות - אתה יכול. אז מותר לנו לבכות, אבל גם מותר לנו לעשות דברים נוספים.

יש ממשות של רע, יש ממשות של רע מלמעלה ויש ממשות של רע מלמטה, ויש ממשות של רע בלב האנושי: יש הרבה רשעה שבא מהצד הזה, אנחנו חיים במקום שאנחנו מוקפים בהרבה שנאה ובהרבה עוול, ועם כל זה צריך לדעת את זה, וצריך להיאבק בו. בין שהרע הזה הוא מחלה ובין שהרע הוא רע אנושי - אני צריך להאבק בו ולנסות למנוע אותו, וזהו חלק מהעבודה שלי.

זה לא משנה אם אני אנפנף באויר בדגל של שלום או בדגל של שלמות הארץ, אני צריך לעשות משהו, וזה חלק מהענין של "אוהבי ה' שנאו רע" - תעשו משהו עם העניין הזה! לא רק שתשבו ותגידו: אכן, אכן. אנחנו צריכים לעשות משהו, כתוב בגמרא שכשמישהו שאומר בהספד: 'מה אפשר לעשות?' אז מכים אותו על היד; ואם היה אפשר לעשות - מה היית יכול לעשות?! אז אי אפשר להגיד 'מה אפשר לעשות', אבל אפשר לעשות, וצריך לעשות. אנחנו יכולים לעשות כל ענין של עלייה משלנו, אולי בקטן, לא בגדול דווקא - אבל יכולים לעשות אותו, לנסות לטפס למעלה עוד שלב

אחד, עוד צעד, כל אחד במה שהוא יכול לעשות. כמו שאומרים: "העשיר נותן מתנה שור גדול, והעני נותן חבילה של תלתן", אז הוא נותן. אני נותן את הדבר הזה, אני עושה את הדברים האלו. אני צריך לעשות.

אמרנו תהילים, וצריכים לעשות את זה עוד, ועדיין צריך לעשות את זה בשמחה, אנחנו צריכים לעשות את זה כדי שיפתחו שערים. הכיווץ והדלות והייסורים, כנראה הם לא פותחים את כל השערים. השערים האלו נפתחים כשאני מחייך, ולפעמים אני לא יכול לעשות יותר מזה, אבל אני יכול לחייך. הבה נעשה משהו טוב בעניין הזה, כשאנחנו מסתכלים אחד על שני - נחייך אחד אל השני. מה עשיתי כשחייכתי? כששני אנשים מחייכים אחד אל השני - מה הם עושים? רגע אחד היתה שמחה, לא שמחה גדולה, לא צהלה גדולה, אבל הוספתי בו את העניין הזה, זה מה שיכולתי לעשות.

להתפלל על הגאולה השלימה

בסופו של דבר מה שכולנו בעצם רוצים, וזה לא משנה אם מדברים על זה, אנחנו רוצים שהקדוש ברוך הוא יביא גאולה שלמה. אנו יכולים לדבר איתו על העניין הזה.

כשאני אומר לקדוש ברוך הוא: אני רוצה דבר קטן, אז הקדוש ברוך הוא אומר: יכולת לבקש גאולה שלימה, ובמקום זה ביקשת שיהיה לך 10% תוספת במשכורת שלך?! הרבה פעמים זה מה שאנחנו עושים, אנחנו

במונדיאל, האנשים באמצע יושבים ככה. בכל זאת - שיבוא! שיבוא! בואו נעשה משהו בענין הזה, שמישהו יבוא ויגיד: אכפת לי מזה ואני רוצה את זה.

כל תפילה, במהותה, ביסודה, באופן עקרוני, היא תפילה לנס. בסופו של דבר, על מה אני מתפלל? אני לא מתפלל על דבר שהולך בדרך מכנית, אני מבקש נס. אני מבקש נס קטן או נס גדול. כל ברכה בתפילה במהותה היא בקשה לנס, זה דבר פשוט שבפשוטים שתפילה היא בקשה לנס. ואם אני מתפלל לנס, אז "היד ה' תקצר"?! אם אני מתפלל לנס, אז ה' לא צריך להתייגע על הענין הזה. אני מבקש מופת, אז "היד ה' תקצר"?! יד ה' יכולה לעשות כמה מופתים. אנחנו יכולים לבקש דברים גדולים, לא רק דברים קטנים. אנחנו יכולים לבקש על עצמנו, על אחרים, על העולם בכלל, אז למה שלא נבקש??

אם ירצה ה', שנראה במהרה ישועה, נחמה, גאולה, לאלה שעכשו צריכים אותה, ונשתדל, בהזדמנות הזו שאנחנו מתאספים, להתפלל על דברים אחרים ולעשות דברים אחרים. אולי הקדוש ברוך הוא ינצל את ההזדמנות; מתאספים כל כך הרבה אנשים ומבקשים, אז אולי פעם אחת הוא ישמע בקולנו.

באים לקדוש ברוך הוא, וכשיש הזדמנות ויש עת רצון, אז מה אנחנו מבקשים ממנו? - אנחנו מבקשים ממנו שהשרוך בנעל לא יקרע. אם באמת תפילתי עולה לאיזה מקום, עד שאני כבר מגיע אל ההיכל של המלך ואני עומד לפניו, "ואני תפילה" אז למה לבקש ממנו על דברים קטנים? אני יכול לבקש ממנו על דברים גדולים.

כמו שכתוב "בילע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מן הארץ". לדעתי, נראה שההגדרה של הגאולה בפסוק הזה הולכת בכל פעם פנימה יותר: "בילע המוות לנצח" - המוות הוא בודאי המצוקה הגדולה ביותר של החיים, ששום אדם לא יכול להינצל ממנו, זוהי מצוקת החיים המהותית. אבל יש גם מצוקות אחרות; לא יהיה מוות, אבל הקדוש ברוך הוא יכול לעשות גם שלא יצטרכו לבכות, זה דבר יותר פנימי, יותר עמוק. ואחר כך הפסוק מדבר על מצב שלא יבכו, אבל גם לא תהיה לאנשים חרפה, אז הפסוק אומר "חרפת עמו יסיר מן הארץ". אנחנו צריכים לבקש גם על זה, וזה חלק מהבקשה והתפילה שאני מבקש - שתהיה גאולה שלמה.

אבל מי יבקש על גאולה שלמה? - הצדיקים יושבים ועטרותיהם על ראשיהם פה בעולם הזה, אז הם לא צריכים לחכות לעולם הבא, הרשעים עסוקים בללכת ממועדון לילה אחד לשני, ואכפת להם ממה יקרה

הנצח וההוד לחי עולמים

כשאני רוצה להיות בקצה השני של הגבעה, ואני מקבל כוחות עצומים לעלות ולכבוש, אני נמצא בבחינה של הנצח. אמנם בבחינה של ההוד, העוצמה מתגלית דווקא בנמיכות, דווקא בחוסר הניצחון.

ההוד

העינין של ההוד הוא חוסר המוכנות להיכנע. יש מצבים בהם אני נלחם, אני רוצה לנצח מפני שיש לי סיכוי לנצח. כל עוד המאבק הוא על מנת לנצח, עוד לא מתגלה כוח ההוד. רק ברגע בו אין סיכוי לנצח, ואעפ"כ אנו ממשיכים להלחם, מתגלה הכח של ההוד. כשאני חושב שאני יכול לנצח, יש כוח עצום שמושך אותי לכבוש. זה של רגש אקטיבי, רגש מניע. הרגש של ההוד לעומת זאת זה אינו רגש אקטיבי, הוא לא מושך אותי לנצח. הוא מושך אותי לא להיכנע, הוא מושך אותי לשמר את כבודי למרות שהפסדתי.

מאיפה נובע הכוח בנפש למות ולהפסיד בכבוד? מאיפה הכח לנסות

ככלל, ספירות הנצח וההוד הם כוחות מאד פשוטים. הם לא כוחות שכליים, וניתן לומר שהם כוחות מאד פרימיטיביים. היתרון שבהם הוא בעצמה שלהם, שנובעת דווקא מחמת פשיטותם. העוצמה של החכמה תמיד פחות חזקה מהעוצמה של רגש חזק, והכוחות של הנצח וההוד יותר חזקים אפילו מהכוחות של הרגש. הרגשות שייכים ללב, הנצח והוד שייכים לבני המעיים. היתרון במידות של הנצח וההוד, דומה ליתרון של הג'אז על מוזיקה קלאסית. מוזיקה קלאסית לפעמים נכנסת לראש, לפעמים נכנסת ללב, ג'אז נכנס למעיים. מהסיבה הזאת הוא חזק יותר, הוא גורם לאנשים להתנועע בידים וברגליים. זה נכון שהג'אז מגיע לחלק נמוך יותר של האישיות מאשר המוזיקה הקלאסית, אבל המקצב שלו יותר ועוצמתי יותר.

עצמה זו מתבטאת באופן שונה בנצח ובהוד. בנצח, מתבטאת העוצמה הזאת בכח התחרותיות, כח הניצחון.

למידה זו שם מוזר, המילה הוד, היא אחת השמות הנרדפים למילה יופי, אע"פ שהם לא מילים מקבילות. כשרואים שושנה, ניתן לומר שרואים מראה יפה, אבל בפירוש לא מראה עם הוד. הר געש שמתפרץ לעומת זאת, הוא דבר עם הוד. מהבחינה הזאת, השם של המידה מבטא את ההוד שבה, את העוצמה האגדית והאדירה שבה. כשאדם מת בגבורה על קידוש ה', יש הוד למיתתו. הוא לא ניצח אמנם, אבל הוא לא נכנע, וזה עושה המון רושם. אפילו אצל בעלי חיים אפשר לראות את זה. אני רוצה להרוג אותך, והוא לא נותן את עצמו לההרג. הוא יאבק איתי וילחם איתי. כבר חתכו לו ידיים ורגליים והוא עדיין נאבק, עדיין נלחם. ובתוך זה יש סוג מסויים של יופי. זה לא יופי של תפארת, זה יופי אחר, יופי של הוד.

האמונה שבהוד - מגיע עד תמצית הנפש

חיצונית, ספירת הוד נראית ספירה לא כל כך משמעותית, כמו עליית "חמישי". "שישי" נותנים לרבנים, לצדיקים ולכל מיני מכובדים. אצל הספרדים "שביעי" זה עלייה חשובה מאד, מפטיר זה עלייה חשובה. חמישי היא לא עלייה חשובה, ובכל אופן ניתן

לשמר שארית אחרונה של דבר אע"פ שאין לו שום סיכוי להתקיים? נראה, שדווקא כשמגיע נקודה בה אדם הפסיד, מתעורר בתוכו כוח אדיר שדוחף אותו, אעפ"כ לא להיכנע לגמרי. האנשים שמתו בגטו וורשה הם לא אנשים שמתו בשביל לנצח את הגרמנים; הם היו אנשים שנלחמו בשביל למות מתוך מלחמה. יש אנשים חולים, שנאבקים כל עוד יש בהם טיפה של חיים. המאבק אינו בשביל להבריא, הוא כבר יודע שאין לו סיכוי. המאבק הוא לא להיכנע, לשמור את עצמי עד הקצה שאני יכול. היה איזה זקן אחד, שאמר שזה הסיבה שהוא לא הולך למושב זקנים. במושב זקנים יושבים אצל מלאך המוות בחדר ההמתנה, ומחכים שיקראו לתור שלהם. אותו אחד אמר, שאם מלאך המוות רוצה אותך, שיחפש אותו. השאלה של מידת ההוד היא, מה קורה אחרי שאיבדתי את התקווה. ומתברר, שיש כח בנפש שדוחף אותי, להמשיך לעשות דברים בלי תקווה. למה? ככה! כמו שאמר אחד מאנשי ביתר, למות או לכבוש את ההר. אדם יודע שהוא לא יכבוש, אז הוא מחליט שהוא ימות מתוך הנסיון, מתוך המלחמה לכבוש.

ההוד שבהוד

לומר שהיא מחזיקה את הגוף כולו. לא לשווא אמרו, שהאמונה שייכת לנצח וההוד. העניין של האמונה, שבין אם אני מבין, ובין אם לא, בין אם אני מצליח ובין אם לא, אני לא אזוז. יש סיפור שמופיע בספר שכתבו אחרי גרוש ספרד שנקרא שבט יהודה, מופיע שם סיפור, על מישהו שברח מספרד, שכר אוניה קטנה ונסע עם המשפחה בניסיון לעבור לצד השני של מיצר גיברלטר, למרוקו, ששם לא היו הגזירות האלו. באמצע הים רצחו את אישתו, ואנסו את ביתו. הבן ניסה למנוע מהם לעשות זאת, אז הרגו אותו. אח"כ זרקו את ביתו לים. ואיתו התנהגו בחסד, רק זרקו אותו בתוך המדבר. מסופר שהאיש הזה התפלל כך, ריבוגו של עולם, עשית כל מה שאתה יכול בשביל לגרום לי לכפור בך, ובכל זאת אני לא אעשה את זה. הסוג הזה של הדבר, הוא שייך להוד. כל עולמו של האדם חרב עליו, ובצורה הכי מכוערת. אין לו שום תקווה, ושום דרך ושום מוצא, ואעפ"כ הוא לא מוותר, הוא ממשיך להאמין.

הכח הזה, הוא כח של אמונה שלא מגיע אל הנקודות העליונות. יש סוג של אמונה, שנובעת מכך שאדם ראה את ה'. כשישעיהו הנביא אומר ראיתי את ה', כנראה שהאמונה שלו שונה

מהאמונה שלי. אבל הכח של האמונה שבהוד, שייך דווקא לאדם שלא ראה את ה', אדם שחי רק על אמונה. יש אדם שחי על אמונה, והוא אוכל את ארוחת הצהריים שלו בזמן. אוכל טוב ישן טוב חי טוב. אבל מה קורה לאדם, כשמתחיל להיווצר לחץ? היכולת לעמוד מול הלחץ, ולהישאר באמונה בזמן שאין תקווה, נובע מאמונה שלא מבוססת על שכל כל שהוא וראייה כל שהיא, אלא על תמצית של אמונה. כשיש אור בקצה המנהרה, קל יותר להאמין, אבל זוהי אמונה פחות שלמה. דווקא כשאני יודע שהמנהרה סגורה בצד השני, כשאין אור בקצה המנהרה אלא סלעים, אז מתעורר הכח של האמונה עצמו, המופשט מכל הלבושים. זהו הכח היסודי ביותר בנפש, האמונה עצמה שלא נובעת משום סיבה שהיא, אפילו לא מהסיבה שבסוף יהיה טוב.

כשדוד המלך אומר, גם כי אלך בגיא צלמוות, הוא מבטא את הכח של ההוד. אני בגיא צלמוות, אבל אני בכל זאת הולך, אני לא נכנע גם שם.

הרבי מקלויזנבורג פעם אמר על הפסוק, "תומיך ואוריך לאיש חסידך אשר ניסיתו במסה", שאדם מאמין הוא רק אדם שעבר את הנסיבות

הפשוטה שצריך לכוון בק"ש, היא שהוא מוכן למות על קידוש ה'. אם אדם יש לו כח הדמיון, הוא יכול לתאר לעצמו איך זה נראה, עד איפה הוא חי. זה נכון שזה לא אותו דבר למעשה, אבל כשהאר"י הקדוש דיבר על שמע ישראל, הוא דיבר על זה שאתה יכול להעמיד את עצמך במצב הכי גרוע, במצב הכי קשה. יש אנשים שחושבים שמהו יישאר אחריהם. מה קורה לאדם שחושב שלא יישאר כלום אחריו, חוץ מאפר. אם אדם כזה עדיין מחזיק, סימן שהוא באמת מאמין. הוא לא מחזיק שמחה ולא אהבה ויראה. הוא מחזיק את האמונה הבסיסית ביותר. במצב הזה, אדם לא יכול לכוון כוונות, אין לו כח לזה, והוא לא שייך לזה. אין לו לא חכמה ולא בינה, לא אהבה ולא יראה, אבל יש כח אדיר שגורם לו, לא לוותר ויהי מה.

עצם הלז

העניין הוא, שאחרי שפשטו את הכל נשאר גרעין אחד. אומרים שיש עצם אחת ולזו שמה, ומכים אותה בקונטרס והיא לא מתבקעת ומכים אותה באש היא לא נצרבת, וממנה אדם קם בתחיית המתים. העניין של הלז הוא, ששום דבר לא נשאר חוץ מהדבר

הקשים ביותר. מי שנשאר מאמין אחרי שהיה באושוויץ, הוא אדם מאמין, והוא אגב היה שם ודווקא שם הוא הגיע לעצמה האדירה שלו. הוא היה רבי קטן בעיר קטנה. קלויזנבורג לא היתה עיירה גדולה. באושוויץ הוא נהיה רבי גדול. הוא היה היחיד ששרד מהמשפחה. הרגו את אישתו, הרגו עשרה ילדים. הוא נשאר ואמר שזה המבחן של האמונה, שאדם רואה את כל זה, ועדיין נשאר מאמין. זה אמונה לא בגדר של התקווה, אלא שאני בתוך הגהנום ועדיין אני אומר לקב"ה "הן יקטלני לו אייחל": הוא יהרוג אותי, יחתוך אותי, ועדיין אני איתו. זה נכון שהוא הרג אותי, ויכול להיות שאני לא מוצא שום צידוק, ועדיין לו אייחל. לכן, על המידה הזאת עומדת האמונה בקצה האחרון שלה. אני לא עומד באיזה נסיון. כשאני עומד בנסיון, כשאני עומד במאבק תמידי, אז יש לי סיכוי. מה קורה אחרי שאין לי מאבק, הפסדתי ואני עדיין נשאר דבוק. זה האמונה המופשטת מכל הצדדים. פשטתי מהאמונה את החום שלה, פשטתי ממנה את האור והתקווה, פשטתי ממנה תוחלת, ומה שנשאר זה הגרעין הכי אחרון והכי קשה שאומר אעפ"כ.

האר"י הקדוש היה אומר, שהכוונה

השריפה ואחרי השריפה, ושר שמע ישראל. זה עשה רושם כל כך גדול על הקהל, שאנשים אחר כך ברחוב היו שרים, את השיר הזה, אז הכנסיה החליטה שזה לא כדאי לה, ואז עברו לעשות את זה בחשאי. אז הוא שר עד הרגע האחרון, שורפים אותו והוא שר. אז מה הוא שר? מה נשאר לו? מה נשאר מבשר חרוך? מה שנשאר זה רק הלב, השורש הראשון שממנו נקום בתחיית המתים.

הזה, שאי אפשר לאבד אותו עד הרגע האחרון. זהו סוג של דבר, שהוא שורש שאמונה. זה מה שהחזיק את עם ישראל על כל המוקדים, ובכל הצרות. אחרי גרוש ספרד, התחילו לעשות בספרד אוטו- דופה. זה היה מן טכס, בו היו מביאים אנשים, ושורפים אותם בפומבי, וזה היה מאד פופלרי. בסוף ביטלו את הטכס הזה. הסיבה היתה, שהיה איש אחד שדנו אותו ומצאו אותו אשם ביהדות, ולקחו אותו להישרף. הוא עמד, לפני

כי עליך הורגנו

פורסם ב'מעריב', כסלו 1973

ובעיקרם של דברים כך אמרו: כאשר נהרג אדם מישראל בידי הגויים יתכן כי באופן מיידני לא היתה המחשבה על היותו יהודי דווקא, ואף הוא האיש שמסר עצמו, לא שיער ולא חשב על כך. אולם בשרשם של הדברים, במקור הראשוני שלהם אין אדם מישראל נהרג אלא בשל היותו יהודי, והיותו יהודי מבטאת במהותה הראשונית, לאחר כל ההסתרים, שלעתים הוא חפץ בהם, את הקשר הנצחי המהותי של ישראל והקדוש ברוך הוא. ומשום כך הרי בסופו של חשבון כך היא האמת: 'עליך הורגנו'.

במשך דורות אחדים התעוררה תנועה רבת־משמעות בעם ישראל אשר ניסתה להעמיד את בעיות היהודים על צרור של סיבות רציונליות ופשטניות. רבים טענו: היהודים נרדפים בשל העדר מגע תרבותי עם יושבי הארצות בהן הם גרים. אם אך תהיה ליהודים השכלה כללית, אם אך ישתלבו אל תוך החיים התרבותיים של העמים בהם הם מצויים כי אז תיפתר בעיית היהודים. תנועת ההשכלה הייתה במובנים

מסורת הלכה היא בישראל כי אדם מישראל שנהרג באלימות על ידי הגויים נקרא קדוש. ולענין זה אין מחלקים בין אדם לאדם בין שהיה אותו אדם ירא שמים כל ימיו, מדקדק בקלה כבחמורה, ובין שהיה פורק עול שמים ועול מצוות. אולם, כיוון שנהרג הריהו קרוי ונחשב קדוש, ולא זו בלבד שאין עוונותיו נזכרים ונחשבים לו כלל אלא על כיוצא בו אומרים "אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם". הרעיון של קידוש ה', כאשר מניח אדם מישראל שימיתוהו למען קדושת התורה והאמונה, עתיק הוא כעם ישראל עצמו. אולם לכאורה, מה טעמה ומה עניינה של הרחבה זו של המושג לגבי כל אדם מישראל בכל הנסיבות, מה האידיאה שבקריאת 'קדוש' למי שלא נתכוון כלל ולא חשב כלל על קדושת ה' בשעה שנהרג?

על מנת להבין את הדברים לעומקם יש להבין את דברי חכמים שפרשו באופן זה את הכתובים המזעזעים בפרק מ"ד בתהלים, וביותר את הכתוב: "כי עליך הורגנו כל היום".

בתמורה לכך סולקו מכל עמדת כוח, הואשמו בכל אשמה, נשלחו למחנות באותם משטרים שהם עצמם פעלו להקמתם, ובכל מקום אמרו להם בשבעים לשון "יש כאן יותר מדי אברמוביציים!"

ואז באו אחרים לא־יהודים כיהודים - וטענו כי מקור כל הרעות הוא בהעדרה של מדינה יהודית, בהעדרו של צבא יהודי, בהעדרו של מרכז יהודי שיעמיד את עם ישראל במישור אחד עם כל העמים, ועם ישראל הקים לעצמו בקורבנות עצומים מדינה לעצמו, והוא בנה כוח מפואר להגן עליה, והוא לוחם את מלחמותיה ומזים את הבדותה על פחדנות ועל אזלת יד והוא ממשיך להיות שנוא. זו הפעם הרביעית שקמים במאורגן במפורש להילחם בנו, להכותנו לגרשנו מן הארץ ובסופו של דבר להשמידנו כליל. בפעם זו אנו אשמים משום שאנו מחזיקים בשטחים, בפעם אחרת אשמנו בכך שגרשנו את הפליטים, ובראש וראשונה בזה שהעזנו להתקיים. ולאחר כל אלה, לשם מה להרחיק ללכת ולחפש את הטעמים הפסידו-רציונליים שמשמיעים כנגדנו. לשם מה לנסות ולמצוא מכנה משותף שאיננו קיים עם בעיות אחרות במקומות אחרים? בדלותנו ובגדלותנו אנו שנואים, ואנו שנואים משום שיהודים אנחנו.

מסויימים תנועה פנים יהודית שנענתה לאתגר זה, ואכן היהודים קנו השכלה כללית, השתלמו בשפות ובמדעים, הפכו לחלק כמעט בלתי נפרד מן החברה בה חיו - ואז פרצה אנטישמיות חדשה, מכיוון אחר: היהודים נוטלים חלק גדול מדי בחיי התרבות של העמים, היהודים גוזלים את מקומותיהם של אחרים, היהודים משנים, מסלפים ומטמאים את התרבויות הזרות בהן נעשו שותפים כה נמרצים לעשייה. אם, במישור אחר, טענו תחילה כי היהודים נרדפים ומופלים לרעה משום שהם עוסקים במקורות פרנסה בזויים וטפיליים, הרי לאחר שפנו היהודים לעסקים הגדולים ורכשו לעצמם הון ומעמד כלכלי ופוליטי - הועלתה הטענה כי הם מגסים להשתלט על העולם, כי "זקני ציון" מנצלים את העולם הגוי ושואפים לכבוש אותו.

אם, שוב בתחום אחר, האשימו את היהודים, כי הם מבודדים את עצמם מבעיותיו של העם הפשוט שבתוכו הם יושבים - והיהודים פנו לעזור ולסייע לעמים שונים בשחרור לאומי וסוציאלי, "הלכו אל העם" (לא עמם שלהם, אלא העם בקרבו גרו), מסרו את נפשם להורות וללמד, מסרו את נפשם להיטיב את מצבם של המוני האיכרים והפועלים, עלו ונפלו על בריקדות בכל רחבי תבל הרי

להיות טוב יותר, להיות נעלה יותר. הוא שונא אותנו משום שאנו מהווים תזכורת מתמדת לו על פחיתותו, הוא רוצח אותנו משום שאנו הכנסנו לתוך עולם המושגים שלו את "לא תרצח".

ודאי, לא כל אדם מישראל הוא התגלמות המוסר בכל דרכי חייו, הרבה והרבה יש לנו לתקן בעצמנו. אך עם זאת, אותו אדם מישראל, רחוק כמה שיהא מערכיו וממורשתו של עם ישראל, כל עוד הוא דבק בייחודו היהודי הריהו שומר בכל זאת על אותה נקודת הבדלה, על אותה מחאה שבעצם היותו מה שהוא בעצם היותו ממשך להיות עד, עד של הקדושה, עד של הקדוש ברוך הוא. וכשאנו נהרגים חייבים אנו לזכור: אלף אלפים אמתלאות יש לכל מקרה פרטי של הרג, אולם בסופו של דבר על כך אנו חיים ומתים: "כי עליך הורגנו כל היום", משום כך, לשם כך.

הנביא אומר: "אתם עדי נאם ה' ואני א-ל", ותכמים אומרים בלשון נועזת: "כשאתם עדי אני א-ל, וכשאין אתם עדי כביכול איני א-ל". עצם קיומנו הוא עדות מתמדת עבור הקדוש ברוך הוא, אנו עדיו במציאות של העולם. אנו עומדים לבדנו בתוך עולם עויין ומחזיקים בזהותנו, ביודעין ובלא יודעין, משום שאנו חשים כי עצם הווייתנו מוכיחה דבר מה, והיא אכן עדות מתמדת לרעיון גדול אחד: "אני א-ל. שנאת ישראל לא החלה עתה, היא בת אלפי שנים, ושנאה זו הייתה כרוכה תמיד בידיעה כי עם ישראל, בעצם קיומו, מעיד ואומר דבר מה לעולם כולו. אם אנו שנואים הרינו שנואים משום שהעולם מרגיש שאנו מביאים לו בשורה, בשורה שהוא מכיר ויודע את ערכה, שהוא יודע עד כמה היא משנה את כל מציאותו הטורפנית והפראית של העולם, שהיא הופכת אותו משום כך ל'בצלם אלקים' יותר, לעליון יותר. והוא שונא אותנו משום כך, משום שאנו מכריחים אותו

הבן יקיר לי אפרים

נאום משנת 1997

(מלכים ב יד: כה) - כלומר, מצפון סוריה (חומס של היום) עד ים המלח. עם זאת, הייתה זו מדינה בעלת מבנה פוליטי מושחת אשר מתכונתו, באופן כללי, הייתה כזו: המלך השולט נרצח בידי גנרל, הגנרל עולה לשלטון כמלך, מושל איך שמושל, ומשאיר אחריו בן; הבן הוא, בדרך-כלל, לא יוצלח, והוא מודח בידי הגנרל הבא. זהו, בערך, קיצור ההיסטוריה הפוליטית של מדינת ישראל דאז, מדינה שהייתה מושתתת מעיקרה על חוסר לגיטימיות פוליטי פנימי, עם כל מה שכרוך בכך. ואולם השחיתות לא הייתה רק פנימית: היא הייתה קיימת גם במישור הפוליטי הבינלאומי. מדינת ישראל דאז ניסתה להתמקם בין שתי המעצמות הגדולות של אותם הזמנים, תוך שהיא מרמה

בסוף הפטרת היום השני של ראש השנה אנו קוראים את הפסוק: "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים, כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד, על כן המומעי לו, רחם ארחמנו נאום ה" (ירמיהו לא: יט). זהו פסוק מרגש כשלעצמו, והוא מרגש כפליים משום שהוא נאמר ביום מיוחד, בזמן מיוחד, באווירה שבה הלבבות פתוחים יותר. מיהו אפרים? אפרים הוא הסמל המסורתי לא רק לשבט אפרים עצמו, אלא לממלכת ישראל של אותם הדורות שאפשר, אולי, לקרוא לה מדינת ישראל של אז. זו הייתה מדינה מעניינת, מוזרה; היא הייתה הרבה יותר גדולה ממדינת יהודה, והיו זמנים שהיא הייתה כוח צבאי ומדיני כלל לא מבוטל. גבולותיה, בשנות השיא שלה, היו "מלבוא חמת עד ים הערבה"

דת שהייתה יהודית, והאנשים שחיו לפיה הרגישו את עצמם כיהודים. הם קצת עבדו עבודה זרה אבל גם שמרו שבת; הם עברו על כל מיני איסורים ובו בזמן היו מצוות אחרות שהם מאוד הקפידו עליהן. בסך הכל אפשר לומר שזו הייתה מדינה שהייתה לא רק מסורתית, אלא בעלת אופי יהודי מובהק, עם הגדרה עצמית יהודית.

מנגד למדינת ישראל של אז הייתה מדינת יהודה, שגבולותיה הגיעו כמעט עד בני-ברק של אז, בחבל דן, וכללו את ירושלים, והיא הייתה מה שאפשר לקרוא בשם "מדינה של דתיים". גם מדינת יהודה הייתה מדינה מושחתת, שאנשיה לא היו טובים בהרבה מאלו שבישראל; קרה, למשל, שמלך יהודה הביא עבודה זרה מאשור, והרב הראשי של יהודה - סליחה, הכהן הגדול - הכניס את זה לבית המקדש (מלכים ב' פרק טז) רשמית, אנשי יהודה אמנם הלכו לא לעגל הזהב, אלא לבית המקדש; אבל הדברים שהיו לנביאים לומר עליהם לא היו טובים בהרבה מאלו שנאמרו על אנשי ישראל.

את שתיהן, כמו גם את כל שאר המדינות שעמהן היו לה קשרים. והייתה שחיתות גם במישור החברתי והאישי: בתחומים הנוגים לכסף, לנשים, וכל כיוצא בזה. על המדינה הזו ועל יושביה נאמרו בתנ"ך הרבה דברים קשים.

מדינת ישראל דאז, מלכות ישראל, בשום אופן לא הייתה מדינה חילונית; מושג כזה כלל לא היה קיים אז. בדרכה-שלה היא הייתה מדינה דתית, אפילו מדינה יהודית; היום היו אולי קוראים לזה מדינה יהודית רפורמית-קונסרבטיבית, אבל בהחלט מדינה יהודית. נכון שהיו שם עגלי זהב (מלכים א, פרק יב) אבל הם היו עגלי זהב שלנו, עגלי זהב יהודיים. היה, כמובן, גם יבוא של עבודה זרה מבחוץ: תוצרת צידון, תוצרת אמריקה, תוצרת מצרים; אבל העבודה-הזרה הפנימית של מדינת ישראל דאז הייתה עבודה זרה יהודית. הדת הזו שמזכירה, אגב, הרבה תנועות יהודיות מודרניות נוצרה לא מתוך התעוררות דתית פנימית, אלא מתוך רצון פוליטי לנתק את יהודה וישראל זו מזו. נוצרה איפוא

לעצמה, ובנתה מקדשים, היכלות וארמונות. ואולם הניתוק הזה לא היה פוליטי בלבד. מה שהתחיל כפירוד זמני נעשה, עם הזמן, מקובע יותר ומופנם יותר. בפסוק סתום אחד מופיע ביטוי, שהוא מובן בימינו לא פחות מאשר בזמנו: "הס, כי לא להזכיר בשם ה'." (עמוס ו: י). בספר דברי הימים מסופר על דבר שקרה אחרי שמדינת ישראל דאז התמוטטה באופן פוליטי. אמנם נשאר עדיין תושבים במקום, אבל היו אלה אנשים שבורים ברוחם וחסרי תקווה. המלך חזקיהו, מלך יהודה, שהיה מלך גדול, נשאר כעת המלך היהודי היחיד, והוא עושה מעשה: "וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית ה' בירושלם לעשות פסח לה' אלהי ישראל" (דברי הימים ב' ל: א). הוא שולח איפוא שליחים לישראל, וקורא: שובו הביתה, המקדש פתוח בפניכם, בואו. ומה התגובה? "ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים עליהם ומלעגים בהם" (שם, פסוק י). ובכן, גם זה אינו דבר חדש. באים השליחים

בין שתי המדינות, יהודה וישראל, היו הרבה מאוד סכסוכים; לפעמים הם הסתכמו בזריקת אבנים אלו על אלו מעבר לגבול, כפי שמתואר בספר מלכים ובספר דברי הימים; אך היו גם התפרצויות אלימות של ממש, עד למלחמה. במלחמה מפורסמת אחת מלכות ישראל אפילו כבשה את ירושלים ופרצה את חומות העיר. במלחמה אחרת ניצחה בקרב מכריע ולקחה מספר עצום של שבויים; אבל בסופו של דבר הם הלבישו והנעילו את כל השבויים מיהודה ושלחו אותם הביתה (דברי הימים ב' פרק כח). מדוע? מפני שלמרות שאלה יהודים מיהודה ואלה יהודים מישראל, ויש להם כל מיני חשבונות אלה עם אלה, יש בכל זאת תחושה של שיתוף, ולכן גם המלחמה ביניהם יכולה להגיע רק עד גבול מסוים.

עם זאת, ישראל החליטה, באופן ברור ונחרץ מאוד, לנתק את עצמה ממדינת יהודה ומן המרכז שבירושלים. היא בנתה במה, כמעט אפשר לומר: יצרה אלוהות

שנאה פשוטה, כוללנית ובסיסית, שנאה שאפילו איננה נזקקת לצידוק לעצמה; היא אינה צריכה עוד להצדקה בבחינת "אני יותר טוב, ולכן האחרים גרועים", אלא היא שנאה המבוססת על כך שהאחרים, בעצם מהותם, בעצם הגדרתם, הם רעים. לא צריך עוד לקרוא לאחר בשם גנאי, כי שמו בעצמו הוא שם גנאי: מתנחל, חרדי, שמאלן - האם יש מלים גסות מאלו? המלים עצמן נעשות מלוכלכות, והאנשים נעשים מלוכלכים ונתעבים זה בעיני זה.

בנקודה הזו אני מנסה להיאבק; כמובן, לא לבדי, אבל גם לא בחברה גדולה מדי. לעתים נדמה לי שאני ניצב אל מול גלים אדירים של היסטוריה שפועלים כדי להפריד, לנתק, לחתוך את הקשרים - קשרי הדם, קשרי העבר, קשרי המשפחה, קשרי הזיכרון - וליצור יחידות נפרדות, יחידות שלא רק נמצאות זו ליד זו בלי לנגוע זו בזו, אלא פועלות זו כנגד זו, שהרי הן ניזונות במידה כה גדולה מן השנאה ההדדית.

של המלך חזקיהו ; והשרידים, בני שבטי אפרים ומנשה וזבולון ושאר השבטים אומרים, אם נבטא זאת בסלנג שלנו, שהרי הסלנג לא השתנה כל כך הרבה במשך הדורות: הם רוצים שנבוא לבית המקדש שלהם בירושלים! השתגעת? מה, אני דוס? " - והם לא באו.

כל זה קרה בעבר הרחוק. הייתי יכול לדבר באריכות רבה על מה שקורה כעת. אינני מנסה לעשות אידיאליזציה של החיים כאן בעבר הקרוב: נולדתי בארץ הזו, בעיר הזו, והארץ הזו היא באמת ארץ אשר אבניה ברזל, אנשיה נחושת; ארץ קשה, לפעמים אוכלת יושביה. וגם המדינה הזו היא מדינה עם הרבה קשיות, ואפילו הרבה אכזריות. אבל בשנים האחרונות צמחה תופעה שהיא חדשה יחסית, והיא - לגיטימציה של שנאה. שנאה הדדית בין יהודים אינה עוד דבר שמתביישים לבטא אותו בפומבי; אדרבה, היא נעשתה כמעט חלק מהאופנה ודרך ההתנהגות. והשנאה הזו עוברת דרך כל המגזרים. זוהי

אלה באלה. ואולם עם אלה גם צומחות ועולות האיבה, השנאה, ומעל כולם - הניכור. הנטייה הגוברת היא לעבור לגור בערים מיוחדות, בשכונות מבודדות, לבנות גטו: גטו חרדי, גטו דתי-לאומי, גטו ספרדי, גטו רוסי, גטו חילוני, גטו סוציאליסטי. ובכל גטו כזה אנשים חיים יחד, תומכים זה בזה, מחזקים את אמונתם ואת דרכי חייהם, ויוצרים מאגר תסיסה של זרות ושל שנאה לכל האחרים. "הם" לא ישבו עמנו, "הם" לא יחיו עמנו. "הם" מסוכנים, נבערים, מושחתים, ו"הם", יושבי הגטו האחר, אין במוחם אלא דבר אחד: כיצד להצר את תחומנו, כיצד לכבוש אותנו, כיצד לבערנו מן העולם. ולכן - הבה נתרחק, ניפרד, נתעלם זה מזה. שהרי בסופו של דבר, מה לנו ולהם?

ואלה החיים מפי ספרים ומפי סופרים מחפשים ומוצאים (ולעתים אף ממצאים) ראיות והוכחות מדוע צריך לנהוג כך, מדוע יש הצדקה לאיבה, לשנאה, לפירוד.

וכאן אני רוצה לחזור לדבריו

ההרגשה והחווייה המרה היא, שאנשים משני הצדדים אומרים - "מה לנו ולהם? אין שום דבר משותף בינינו; הבה נמחק אותם מספרנו". אפשר לקרוא את זה בעיתונות של כל הצדדים, ולא רק שם. בתוך המריבה, המהומה והחולי שלנו, כל הצדדים גם יחד פועלים זה כנגד זה ומנסים למחוק מה שיש בצד האחר, כמו אומרים: הם ימותו, הם ייעלמו, הם ייצאו מתוך חיינו. זה הרבה יותר מאשר קרע: זו היא הרגשה שהאחרים אינם חשובים עוד, שאפשר להשליך אותם, להתעלם מקיומם.

ודאי שהקרע לא נעשה עדיין בפועל. מפעם לפעם נשמעות הצהרות (כנות ובלתי כנות) על הצורך באחדות. גם החיים וגם תחושות הלב משאירים צדדים של קרבה ושל יחד. המלחמות והאיבה מסביב יוצרים חישוק של דם ואש המחבר את הפרודים, שנעשה מוחשי יותר בכל עת פורענות. ולמרות כל ההבדלים, אנשים עדיין מצויים יחד במצבים שונים, משוחחים זה עם זה, עושים עסקים זה עם זה ואפילו מתחתנים

שום דבר טוב. ואחרי כל זה, איך הוא מסיים את דבריו? "הבן יקיר לי אפרים, אם ילד שעשועים, כי מדי דברי בו" - יהיה מה שיהיה, ובכל מקום שיהיה - "זכור אזכרנו עוד. על כן המו מעי לו, רחם ארחמנו באום ה'".

של הנביא ירמיהו. הנביא ירמיהו מדבר אחרי השבר הגדול; הוא עבר את כל החוויות הללו, הוא יודע את כל מה שאפשר לדעת על ישראל; והוא לא היה רב, ואפילו לא עיתונאי בטלוויזיה - אלא נביא. ועם הסמכות הזו של נביא הוא מדבר דברים קשים מאוד, מייסר אנשים ומנבא להם. אבל יש דבר אחד שלא הוא, ולא שום נביא אחר, אינו עושה: לעולם הוא איננו מוותר על הקיום של העם היהודי, וגם לא על קיומם של אותם חלקים בעם שבהם הוא נלחם, שנגדם הוא מטיף, שאותם הוא מייסר. הוא יכול לקרוא להם חבורה של שיכורים, גואפים ושקרנים; אבל לעולם, לעולם הוא אינו מוותר עליהם. במובן מסוים זהו המסתורין של הנבואה, וגם המסר שלה. הנביא יודע היטב מי הוא אפרים; הוא יודע כל מה שכותבים בעיתונים של אפרים, הוא יודע מה מציגים בטלוויזיה של אפרים; הוא יודע מה קורה במועדונים של אפרים; הוא שומע את הבדיחות הגסות של אפרים; הוא יודע מתי אוכלים שם שרימפס ואיפה; והוא לא יכול, ולא צריך, לומר עליהם

הארץ בה צומחות החומות

כמאיימים בכל עת לבלוע בתוכם את כל הקיים ואת כל המשותף. ויתר על כן, לאחר שאומרים דבר זה וחוזרים ואומרים אותו הרי גם הנוגעים בדבר מתחילים להיות משוכנעים באמיתותו.

ועם כל זאת, המציאות היא לא רק מורכבת יותר מתמונה פשטנית כזו אלא אף מתונה בהרבה. ודאי, קיימים הבדלים חריפים וחמורים בין הקבוצות הקיצוניות מכל צד בכל אחת מן החלוקות הללו, והבדלים אלה לעתים אינם ניתנים לגישור (למרות שלעתים יש צד משותף, לעתים מדהים בעומקו גם בין קבוצות קיצוניות. לא זו בלבד שהן פועלות כבעין תבנית-ראי מהופכת זו אל מול זו, אלא לעתים גם הסכמה לגבי הרבה שאלות יסוד). אולם הבדלים כאלה בין קיצונים קיימים בכל מקום בו מצויים אנשים השונים זה מזה, ולאמיתו של דבר, הרוב הגדול פרוס על כל הגוונים של הקשת בכל אחת מן החלוקות הגדולות. דרך משל, בין

חוק האנטרופיה, החוק השני של התרמודינמיקה, הוא אחד מחוקי הטבע הבסיסיים. מכוחו של חוק זה דברים נשחקים ומתבלים, ההרים מתגמדים והבקעות מתמלאות ונסתמות. אולם ארץ הקודש, שבה ארעו כה הרבה נסים, היא מקום שבו חוק זה אינו פועל. כאשר בונים בארצנו מחיצה ארעית קטנה - היא הולכת וגדלה עד שהיא הופכת לחומה אדירה; בקע זעיר שנוצר בדרך מקרה מתעמק והולך ונעשה תהום שאי אפשר לגשר עליה עוד.

המדינה משוסעת על ידי חומות ותהומות לכמה מחלוקות יסוד - ימין ושמאל, חילונים ודתיים, ספרדים ואשכנזים. כאשר הקבוצות הללו עצמן מתחלקות לקבוצות משנה, כאשר הצד השווה בכלן הוא מדה עצומה של עוינות, איבה וביחוד ניכור. וכמובן, ככל שמתרחקים והולכים מן הדברים כפי שהם קיימים בפועל נראים הפערים הללו גדולים יותר. הפער האתני, הפוליטי, הדתי נראים

טעם לדבר איתם ואין טעם לברר מה דעתם ומה הרגשתם. ובורות - בחוסר ידיעה משווע על הצד השני; לא לגבי הנושאים השנויים במחלוקת ולא לגבי כל נושא אחר. ודאי, יש מדי פעם סיפורים עתונאיים (בעתונות או בספרות) על המתרחש בצדו האחר של המתרס, ובדרך כלל יש בהם טעם של תיאורי "ארץ אויב" - בלתי מהימנים, בלתי נכונים ומעוותים. בעוד שהאיבה ניזונת מתחילתה מסיבה ממשית כלשהי, הרי הבורות והניכור מנציחים את המצב הקיים, והולכים ומעמיקים את התהומות.

את אחת הסיבות העיקריות למצב זה אפשר לבטא על ידי שימוש (שלא ככוונתו המקורית) של מאמר חז"ל "ישראל אם אינם נביאים - בני נביאים הם". ואכן, בני ישראל נוהגים כבני נביאים - לא מבחינת התוכן או העומק של הדברים, אלא מבחינת הסגנון וההתייחסות ההדדית. נביא, מעצם מהותו, אינו איש שיחה ודיון - הוא נושא את האמת הנצחית היחידה הבלתי ניתנת לערעור או פשרה. הנביא אינו מקשיב - הוא תמיד מטיף. ולנביא אין חוש הומור - לכל היותר יש לו סרקזם. ספק אם קמו לנו כאן נביאים רבים - אבל הכל הם "בני נביאים". כל עמדה זמנית, פוליטית

הניצים והיונים הקיצוניים והעקביים, מצויות רוב המפלגות הפוליטיות, שאפשר להגדירן רק כתערובת פרגמטית ולא תמיד עקבית של עמדות שונות. כיוצא בזה בין החרדים הקיצוניים והאתאיסטים הגמורים מצויים לא רק המכנים את עצמם "מסורתיים", אלא גם רבים הרואים עצמם כחילוניים ממש, שאינם אלא עושים סלקציה שונה של מצוות שהם חפצים לשמור במדה זו או אחרת.

אולם, אם כי ההבדלים האמיתיים הם לעתים קרובות בלתי משמעותיים, אין הדבר מונע כלל את היווצרות התופעות הכאובות של התבדלות והתרחקות. וכאמור, מחיצות של מה בכך הופכות להיות חומות בצורות, קוי הגנה והתקפה מבוצרים עד לאימה. העובדה שנוצרים מתרסים הופכת כמעט ממילא את היושבים משני צדיהם לאויבים - גם אם הסיבות לאיבה כזו לא היו חשובות מעולם, ולעתים כבר נשכחו כליל במרוצת הזמן.

ולאחר האיבה באות שתי תופעות לוואי שהן חמורות בהרבה - ניכור ובורות. הניכור - בהרגשה שהעומדים מן הצד השני שוב אינם יכולים להיות שותפים אמיתיים בשום דבר, שאין

או חברתית, איננה נושא שאפשר לדון בו או להרהר על אמיתותו אלא אובייקט השייך מיד לתחום הנצח. כל עתונאי ולו גם קטין קטון כותב במלוא הסמכותיות של מי שרוח הקדש מדברת מגרוננו, בין שהוא יודע מה שהוא שח ובין שאינו יודע - הריהו נעשה מיד "דיין ושופט ומוכיח ועד".

"אולי" "אפשר" "יתכן" משמשות בחיינו הרבה פחות אפילו מאשר "תודה" ו"בבקשה". הבדלים טקטיים מתעטפים מיד במעטה אידיאולוגי כבד, והופכים להיות "עיקרי אמונה". וכמובן, כאשר יש רק "מחלוקת לשם שמים" וכאשר כל נושא קטן וגדול שיש בו הבדלי דעות הוא עקרונן מקודש - שוב אין מקום לפשרה. אנשים אינם מדברים על נושאים קטנים כמו כסף, כבוד, או קריירה, אלא תמיד על דברים העומדים ברומו של עולם, ובאלה אין מקום לא להתדיינות ולא להידברות אלא רק - "ייהרג ואל יעבור".

מעטי כזב של צביעות קיימים לא רק בארצנו בלבד, והעוסקים בצרכי ציבור בכל מקום בעולם - בין במדיניות גדולה ובין בענינים קטנים - נוטים תמיד להציג את בעיותיהם הקטנות כנושאים שבעקרון. אולם

במקומות אחרים אין האנשים "בני נביאים". המדינאי הצובע את שיקוליו המעשיים בחיפוי אידיאי יודע מה הוא הממש בכל מליצותיו - והוא נכון בכל עת לשנות את טעמו לפי הצורך. אולם בני הנביאים שלנו לא רק מדברים בלשון נבואה; לצער הלב הם גם מאמינים בה. יתכן כי בשלב הראשון יודע עדיין האיש היוצר סיסמה לצורך תעמולה שאיננה אלא חיפוי חיצוני בלבד, אבל האקלים הנבואי גורם עד מהרה שגם דבר זה יישכת. מה שהיה פיגום ארעי הופך להיות יסוד מוסד שאי אפשר לערער אותו.

בתכונה ה"נבואית" הזו יש בלי ספק גם צדדים יפים. היא יונקת מתוך מסורת של אידיאליזם טהור, מתוך צורך נפשי עמוק שלא לעסוק סתם בעניני "עולם הזה" אלא לעשות דברים לשם שמים, לשם מטרות קדושות. למרות דבריו של מרכס, הכסף מעולם לא היה האל החילוני של היהודים, והרצון להיות "ממלכת כהנים" נשאר קיים במלוא עוצמתו גם אצל יהודים שאינם מאמינים בשום אל. אולם התכונות הללו הולכות ומתפרטות לאסימונים, המדינה מתמלאה נביאים מימין ומשמאל, חרדים וחילונים, שאת שווה-הפרטה של נבואתם הם מטיפים בקצף על

השפתיים. וכל הנבואות נאמרות בסגנון אחד - "ההוא, האחר" (אריק שרון, יוסי שריד, אגודת ישראל) הוא מקור הרע, ואין תיקון לעולם אלא בביעורו הגמור עד כלות.

אנשים מדברים, ובכנות גמורה, על אהבת ישראל ועל אחדות ישראל ועל דברים טובים ויפים כיוצא בהם. ואף אלה אינן מליצות סתם - הן קיימות במדינת ישראל, אלא שלצערנו הן מתגלות רק בזמני מצוקה אקוטיים. הזמנים בהם העם בישראל נראה במיטבו הם, כפי שכל אחד זוכר - כאשר פורצת מלחמה. בימים כאלה קיימת לא רק אחוות לוחמים אלא גם אהבה ועזרה הדדית בעורף. וכל אלה נעלמים מיד כאשר יש תחושה שהמצוקה המיידית חלפה. אפשר לשמוע אז כעין אנחה (של רווחה או מועקה): הזמנים הקשים עברו, כבר אפשר להתחיל לריב.

למעשה אפשר לייעץ רק דבר אחד, שאינו מופלג וקשה עד כדי כך: להשתדל לא להקים את המחיצות - אפילו מחיצות זמניות. לא להתחיל ולבנות קוי גבול וחציצה, גם אם לצורך המליצה או השעה הם נראים ראויים להעשות. לחשוב פעמים הרבה לפני שאומרים ועושים מעשה

בלע המות לנצח

קטע משיחת חיזוק

תיאורים מועטים וחיבורים יחסית שלהם, ואף הם מצויים בקרן זוית.

עם כל האמונה התקיפה, המהותית והבסיסית מאוד בשכר ועונש בעולם הבא אין ביהדות התעניינות במהותו של עולם זה. החיים שלאחר המוות אינם נושא מרכזי, והמוות עצמו עומד אף הוא בקרן זוית. לא זו בלבד שאין המתים משמשים נושא של פולחן, אלא יתר על כן: המתים מרוחקים ומגודים מן המציאות. הטומאה החמורה ביותר מכל הטומאות המרובות הקיימות בחוק היהודי היא טומאת המת. כל צורה של קדושה ביהדות מתרחקת מן המוות: הכהן בקדושתו המורשתית, הנזיר הבוחר להתקדש, כל אדם הרוצה במגע עם הקודש והמקדש - כל אלה מזהרים שלא לבוא בכל מגע שהוא עם המוות, בכל צורה שלו.

מכאן אפשר להגיע למעין פתח להבנת תפיסת העולם היהודית: הקדושה ביהדות היא בראש ובראשונה קדושת החיים. כל דבר שיש בו שפעת חיים מקורב אל הקדושה. "חיים" הם תואר עילוי רם ביותר שהיהדות משתמשת

מי גבר יחיה ולא יראה מוות" אומר משורר התהלים (פט:מט). הפגישה עם המוות היא חלק מחייו של אדם באשר הוא; והעם היהודי, בהיסטוריה עקובת הדם שלו, ראה את המוות מרחוק ומקרוב יותר ממה שראוהו אחרים. ואולם כאן מתגלה תופעה יחידה במינה ואופיינית מאין כמוה: העיסוק במוות בעם היהודי ובתוך היצירה היהודית הוא מועט להפליא. בכל העושר העצום של הספרות וחי הרוח היהודיים מוקדש אך מעט מאוד מקום למוות עצמו, או לחיים שלאחר המוות.

עובדה זו מפגיעה עוד יותר אם נזכור כי העם היהודי יצא ממצרים העתיקה, מתרבות שעסקה כה הרבה - באופן חולני כמעט - במוות על כל צורותיו, והקדישה כל כך הרבה מחשבה ועיסוק להכנות לחיים שלאחר המוות. ולא רק במצרים, אלא גם בדתות אחרות יש אוצרות עשירים של תיאורים של גן העדן והגיהנום, בעוד שבתרבות היהודית, אשר קיבלה כסיסמה כמעט את ההנחה ש"העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא" (אבות ד:טו), יש רק

שהיא למנוחה ואנו לאנחה" (מועד קטן כ"ה ע"ב). אף ההלכה פוסקת כי כל הכבוד שעושים למת אינו אלא "כבוד החיים", כבודם של בני המשפחה החיים והשתתפות בצערם.

ואולם אף כאן מסורת היהדות מגבילה וקובעת תחומים למה שהוא ראוי ויאה באבלות. האבל בנוי מעגלים-מעגלים שחומרם הולכת ופוחתת עם הזמן: ביום הראשון למוות ("אוננות") האבלות היא החמורה ביותר, ומשם לשבעת הימים הראשונים של אבל חמור, לשלושים יום ולשנים-עשר חודש של אבלות שחומרם פוחתת והולכת. ולעולם יש שמירה שלא תהא האבלות מרובה מדי, שלא יתפרץ הצער בצורות חריפות ביותר. מכאן האיסורים בתורה לקרוח ולהתגודד על המת, הסמוכים לביטוי החוזר פעמים אחדות בתורה: "בנים אתם לה" (דברים יד:א ועוד). ומסביר ר' אברהם אבן עזרא: "כיוון שבנים אתם לה' צריכים אתם לדעת כי נוהג הוא עמכם כראוי, והוא כאב משתתף בצערם של בניו ומקפיד כי בכל זאת לא ירבו בצער יתר".

המפגש האישי עם המוות, שהוא, אולי, מבחנה הגדול ביותר של כל אישיות וכל תרבות, מצוי במקורות היהדות במקומות רבים ובגילויים שונים, אשר לכולם יש צד משותף:

בו. התורה עצמה מזהה את "החיים והטוב" כדבר מהותי אחד. מקור הטהרה ביהדות הוא "מים חיים". התורה היא תורת חיים, ותואר עליון לה' הוא "אלקים חיים". משום כך גם אין להתפלא מדוע אין היהדות יכולה לקבל כל צורה של מיתוס האל המת, שכן המוות הוא הניגוד והשלילה הגמורים של המציאות האמיתית של האלוקות המתגלה, בכל צורותיה, והוא כשלעצמו אינו מתייחס לכל צורה של קדושה. "לא המתים יהללו י-ה ולא כל יורדי דומה, ואנחנו נברך י-ה מעתה ועד עולם, הללויה" (תהלים קטו:זי-יח).

עם זאת אין מתעלמים מן המוות ואין מנסים להשכיחו כליל או להטביע אותו בהילולה: המוות, ההכנות לקראתו והאבלות על המת הרי הם חלק מן החיים, והם נשזרים ומוערכים בהתאם ליחסם אל החיים. כך, למשל, נאמר על הצדיקים האמיתיים שהם אינם מתים: מיתתם היא "הסתלקות", היינו: התעלות ומעבר לתחום אחר, או - כלשון הרמב"ם על משה - "כאשר אירע לו אותו הדבר שבאנשים אחרים הוא קרוי מוות; ואולם אצל הצדיק אין המוות קיים". האבלות היא ביטוי של צער לא על הנפטר, כי אם על בני המשפחה והקרובים שנתרו בבדידותם, כפי שאמר ספדן קדמון אחד: "בכו לאבלים ולא לאבידה,

בעולם, שהחיים בעולם הזה ייעשו מקודשים ונעלים יותר על-ידי כך. כי קידוש השם הוא תמיד עניין הנעשה במעמד, בתוך הרבים, בתוך העדה הקדושה, ובו מביא הקורבן לידי כך שהחיים יירשו את תחושת הקדושה. משום כך בכל הנוסחאות של הווידוי שלפני המוות נמצאת תמיד התפילה והבקשה שגם כאשר אדם מת בנוחו על מיטתו, יהא זה בכל זאת מתוך תפיסה של הקדשת השם בעולם.

על רקע זה אפשר להבין את מקומה המיוחד של תפילת ה"קדיש". מתחילה לא הייתה תפילה קדומה זו קשורה כלל עם המתים, והיא חלק מנוסח התפילה בכללו. רק בתקופה מאוחרת יחסית, בתחילת ימי הביניים, היא החלה להיות מקושרת גם עם המוות. ואולם בתפילה זו אין אף מילה אחת המתייחסת לנושא המיתה, וכל עיקרה הוא קדושת ה', ההצהרה וההכרה המתמידות בקדושת השם. מתוך המקורות נראה כי יש רק דרך אחת להבין את תפיסתה כתפילה הנאמרת על המתים: כאשר יוצא אדם מן העולם נעשה פגם וחיסרון בעולם כולו; עולם החיים איבד אחד מאלה שהיו "צבאות השם", והרי זה כאילו עם המוות נפגם משהו בכבודו ובתפארתו של ה', "אלוקים חיים". משום כך מצהירים קרוביו ויורשיו של המת את ההצהרה "יתגדל ויתקדש";

הפגישה עם המוות אף היא רגע של חיים, ומוות ראוי הוא כאשר של אדם מסיים כראוי את חייו. בניגוד לתרבויות רבות אחרות אין היהדות מכירה מוות שיהא מפואר כשלעצמו (למעט ליוצא מן הכלל אחד שידובר בו להלן). גם בתקופת המקרא לא תפסה היהדות את מות הגיבורים כעניין של תפארת: הדרך האידיאלית למות היא כשאדם "שוכב עם אבותיו" ומעביר את נכסי החיים וכוחותיהם לבאים אחריו.

מתיאורי מותם של אבות האומה ועד לאחרונים מופיעה אותה נימה של עמידה שקטה מאוד, בטוחה מאוד, אל מול פני האויב הגדול, והמאבק הוא להיחלץ מאימת המוות, להיחלץ ממלאך המוות ולהיות מוכן לחזור בשלווה אל "צרור החיים את ה' אלקיך" (שמואל א כה:כט). בתיאורים האגדיים המרובים של הפגישה עם האויב הגדול, מלאך המוות, אין אנו מוצאים את השאיפה להמשיך בקיום של חיים סתם, אלא בעיקר "ליטול ממלאך המוות את חרבו" - היינו, לעשות שאף המוות יהא אופן ודרך של חיים.

אם אמנם יש ביהדות אידיאה של "מוות מפואר" הרי זו המיתה על קידוש השם. אך ביסודה של תפיסה זו עומדת ההכרה כי קידוש השם משמעו שיהא כבודו של ה' נעלה יותר

לו לאדם לקבל את ההנחה שהמוות צריך להיות תמיד המנצח: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו", אומר דניאל (יב:ב). אף שנת המוות יש אחריה יקיצה, אף המוות חייב להיכנע בפני כוחם של "החיים והטוב", אף מחלה זו סופה לעבור מן העולם.

ובמלחמה זו של החיים מול המוות, של הקיום מול החידלון, מדגישה היהדות את חוסר אמונה בהתמדתו של המוות, את הכרתה בכך שאין הוא אלא מכשול זמני שאפשר להתגבר עליו. "בילע המוות לנצח" (ישעיהו כה:ח) אינו אך משאלה: זוהי אף הוראת-דרך למלחמה במושג המוות, זוהי הצהרה על כך שאויב זה אינו בלתי מנוצח. "הוא ינהגנו על מות", אומר המשורר בתהלים (מח:טו), וחז"ל מביאים את תרגומו של עקילס הגר שם: "על מות - אתנסייה", עולם שאין בו מוות. וכך הם מפרשים: אנו הולכים ומתקרבים אל עולם שבו נוכל לגבור עליו, להיות גם מעבר ומעל למוות.

אלה שנותרו בחיים מקבלים על עצמם את המשכחה של העבודה, הם כמו מתחייבים להמשיך באותו תהליך של קידוש ה' בתוך העולם הזה.

ואולם יש התייחסות יסודית עוד יותר לבעיית המוות: למן חטאו של אדם הראשון אין המוות נתפס ככורח המציאות אלא כמחלתם של החיים, כעיוות וסילוף בתוך המהלך של מהות הקדושה, שהיא זהה עם החיים. וכך, בצד המפגש עם המוות ואותה קבלה אמיצה שלו יש גם מלחמה עיקשת בו במישור הקוסמי - המלחמה במוות המבטא את תמציתו של הרע. חז"ל (בבא בתרא ט"ז ע"ב) אומרים: "הוא יצר הרע הוא השטן הוא מלאך המוות", ומשום כך המאבק הבלתי פוסק עם "רוח הטומאה" (זכריה יג:ב) הוא מאבק לא רק ברע המוסרי אלא בפגם הגדול ביותר של העולם - המוות עצמו.

עיקר האמונה השלושה-עשר, עיקר האמונה הגדול והבסיסי, הוא האמונה בתחיית המתים. כי בסופו של דבר המאבק ב"מוות והרע", הכרוכים זה בזה ובאים ביחד בתורה (דברים ל:טו), נעשה מתוך האמונה שאויב זה זמני הוא, שאין הוא חלק ממהות האמיתית של העולם. וכפי שמודגש הרבה בהגותו של הרב קוק ז"ל, אל

טפח מהקרקע

מתוך הספר 'סיפור טוב מתחיל מהאמצע' מאת יואל שפיץ בהוצאת 'ידיעות אחרונות'

זה היה בשמחת בית השואבה תשס"ג.
הקפנו אותו, הרמנו את קולנו בשיר, קפצנו ורקדנו.

התכנסנו, כל תלמידי ישיבת מקור חיים כדי לרקוד.
אלא שמהר מאוד הרגשנו שיש משהו מאולץ באוויר,

אך לאיש לא היה חשק לשמוח. לא הייתה שמחה ברגליים הקופצות,

באותה שנה, שלוש משפחות בשכבה שלנו הפכו שכולות,
וגם פניו של הרב עדין לא האירו.

ואימו של אחד החברים נפצעה קשה בפיגוע.
בשלב מסוים הרב התחיל לפסוע מהר וחתך את מעגל הרוקדים.

כל אחד מאיתנו השתתף באותה שנה ביותר לוויית מאשר חתונות.
הוא הלך אל המיקרופון שעמד במרכז בית המדרש.

גם הרב עדין היה שותף לתחושות הקשות של התקופה ההיא.
המשפטים הקצרים שאמר אז הפתיעו ו"ניערו" את כולנו.

וכך הוא אמר:

"העניין של שמחת בית השואבה זה לבעוט ברצפה ולהתרומם טפח,

חצי טפח או אפילו רבע טפח.

עכשיו,

היה ניכר שאופף אותו דוק של עצב ודאגה.

אבל כשהוא נכנס לבית המדרש, ולכבוד שמחת בית השואבה -

ניסינו בכל זאת.

השאלה היא, מה עושים כשאין חשק
לשמוח?

הצרות הגיעו השנה קרוב, קרוב אלינו.

ובאמת, במצב הזה אי אפשר לבוא
בטענות למי שאין לו שום חשק
לשמוח.

אבל בכל זאת, יש את העניין הזה
שכתוב:

וְשָׂאֲבָתָם מִיָּם בְּשֶׁשׁוֹן מִמַּעֲיָנִי
הַיְשׁוּעָה'.

ואחד ההסברים של הפסוק הזה הוא
שאפשר לשאוב שמחה מן הישועה,
הישועה שעתידה לבוא.

כלומר, מאותה שמחה שאנחנו
מאמינים ויודעים ומצווים לזכור
שתבוא -

משם אנו יכולים לשאוב שמחה כבר
עכשיו.

הרב עדין עצר, התבונן בנו קצרות
וארוכות והוסיף:

"יושב לו יהודי, חבול, מרוט ומוכה -
איך הוא ישמח?

אז אומרים לו - אתה יכול ללוות
שמחה מהימים של הישועה."

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

